

VÅRE
ROVDYR

Nr. 1/2003

Årgang 17

Forsidefoto:
Parrende
vandrefalker i
Vestfold tidlig
i april

Foto: Håkon F.
Skjauff

Baksidefoto:
Fjordlandskap
ved Geiranger

Foto:
Arne Flor

Våre Rovdyr

utgis av
Foreningen Våre Rovdyr

Adresse
Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes

Ansvarlig utgiver
Foreningen Våre Rovdyrs
styre

Redaktør
Yngve Kvebæk
Maridalsveien 225 C
0467 Oslo
22 95 08 66
yk@fvr.no

Redaksjonsmedarbeider
Viggo Ree
vr@fvr.no

Sats & layout
Yngve Kvebæk

Prod.
Stens trykkeri

Opplag
2.300

Web
www.fvr.no

ISSN 0801-4728

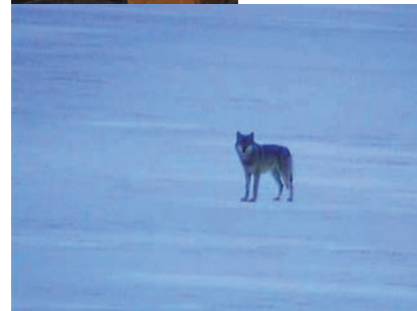

Kommentar 2

Vandrefalk i Sørøst-Norge 4

Side 16 Det tiende vargsymposiet

Møte med ulv 20

Revestreker 22

Debatt 25

Motstående side: Bjørn i Sverige. Foto: Morten Bilet

Norske rovviltbe- stander - på vei mot stupet

Den fylkesvise forvaltningen av gaupe har spilt fallitt og er under enhver kritikk. Gjennom kvotejakt for 2003 fortsetter fylkesmennene nedslaktningen av gaupa. Uten å foreta seg noe lar Direktoratet for naturforvaltning (DN) denne dramatiske utviklingen fortsette.

Gjennom den nye viltloven fattet Stortinget i 1981 et enstemmig vedtak om at Norge skal bevare stammer av våre fire store rovdyrarter ulv, jerv, gaupe og bjørn. Dette forpliktet Norge seg til også internasjonalt gjennom ratifikasjon av Bernkonvensjonen i 1986. Videre er vedtaket fastholdt gjennom Stortingets behandling av stortingsmeldinger i 1992 og 1997. Flere større meningsmålinger utført de senere årene, viser at dette har en solid forankring i befolkningen. Forvaltningen er lagt til Direktoratet for naturforvaltning (DN) og sorterer her under artsavdelingen.

Nyere undersøkelser viser at forvaltningspraksisen fører de fredede rovdyrartene direkte mot stupet. Den norske gaupa, som omfatter tre genetisk atskilte stammer, talte på midten av 1990-tallet totalt 500 - 600 dyr. Etter årets jaktuttak er tallet trolig på under 200 individer av denne truede arten, med stor fare for innavlsdepresjon grunnet tap av genetisk variasjon. Dette kan sees som et resultat av at myndigheten til å fastsette fellingskvoter er delegert ned på fylkesnivå, der vi i de to viktigste gaupefylker har politisk oppnevnte gaupe-nemnder som avgjør fellingskvotene.

Den skandinaviske ulvebestanden, som sist vinter talte ca. 75 dyr, viser en tilbakegang på 19 % fra forrige år, og den genetiske variasjon har gått tilbake. Det er sannsynlig at dette for en stor del har sin forklaring i at DN vinteren 2001 skjøt bort en hel ulvefamilie i Atnadalen. Det har vist seg at denne familien bar på genmateriale som nå er borte fra den skandinaviske ulvestammen. Til tross for disse klare faresignalene har DN likevel rundhåndet delt ut betingede fellingsstillatelser på 15 jerver, 6 bjørner og 3 ulver for sommeren 2003, hvilket vil si at myndigheten til å iverksette felling av disse dyr er delegert til fylkene og delvis til kommunalt nivå. Dette var sikkert en medvirkende årsak til at den hittil eneste registrerte bjørnebinne, som gikk med unger på norsk jord i år, ble skutt i Lierne for kort tid siden. For bjørnens vedkommende kan det ellers bemerkes at et uttak på 6 individer er mer enn den vesle norske bestanden tåler og som i dag vesentlig dreier seg om omstreifende hannedyr.

I tillegg til gitte fellingsstillatelser må vi påregne ytterligere såkalte «nødvergesituasjoner» og illegal jakt som dessverre har en lei tendens til å forbli uoppklart!

For jerven har Norge et spesielt internasjonalt ansvar da den lever kun i nordområdene. Vi har vedtatt lover med forbud mot bruk av motorisert ferdsel i utmark for å verne dyrelivet – først og fremst i yngre-

tiden. Det vi opplever er imidlertid at DN gir Statens naturoppsyn i oppdrag å rase rundt med snøscootere og helikopter for å spore opp jervens ynglehi, for deretter å grave ut og likvidere både hunndyr og unger. Dette i tillegg til store kvoter under ordinær kvotejakt på vinteren. Som om ikke det var nok så opereres radiosendere inn i bukhulen på gjenværende små unger i forskningsøyemed, med den risiko det innebærer. Og alt dette gjøres ut fra en antagelse om at det finnes flere ynglinger enn hva man har klart å dokumentere.

Biodiversitetskonvensjonen, som Norge ratifiserte i 1993, fastslår at hvert land har ansvar for å sikre sitt eget biologiske mangfold, og at «føre-var-prinsippet» skal legges til grunn i forvaltningen. Kunnskapsmangel godtas ikke som grunn for å utsette tiltak for å avgrense trusler mot artenes eksistens. I strid med innholdet i konvensjonsteksten legger DN sannsynliggjorte ynglinger til grunn ved uttak av bl.a. jerv. En slik forvaltning er en trussel mot arten og har bl.a. ført til at det jaktes jerv gjennom hele året.

På 1970-tallet hadde vi enkelte byråkrater som mente at selv om en dyreart var fredet, gikk det an å «forvalte den bort». Mye tyder på at denne ånden er i ferd med å bli gjenopplivet. Det er derfor på tide at miljøvernministeren retter et kritisk blikk mot det personale som i dag bekler viktige stillinger i forvaltningen. Det synes vanskelig å forstå hvordan vi kan løse de tunge verdensomspennende miljøproblemer om ikke et land som Norge kan mestre det relativt enkle problemet det er å la være og fjerne de siste rester av enkelte villevende dyrearter innenfor egne grenser.

Arne Flor

Vi beklager

Giro for innbetaling av medlemskontingent for 2003 er vedlagt dette heftet for de som ikke allerede har fornyet sitt medlemskap. Vi beklager den sene utsendelsen. Vi staster på at rutinene kommer i gjenge i løpet av året eller tidlig neste år.

Vi beklager også at enkelte medlemmer feilaktig mottok kontingentpurring for 2002 utsendt med forrige hefte. Årsaken var av datateknisk art og skal nå være korrigert.

Styret

Hunnens faste sitteplass på lokalitet V-2 i Vestfold. Herfra ser hun alt som rører seg foran og under hekkeberget! Foto: Nils-Olav Talgøy.

Vandrefalk i Sørøst-Norge og noen nabofylker i 2002

Fra lokalitet B-20, langt inne i et av de store dalførene i Buskerud. Foto: Lars Egil Furu-
seth.

Hekkeresultater, bestandsvekst og bestandspotensiale, samt situasjonen på landsbasis

Av Odd Frydenlund Steen

Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge ble etablert i 1988. Prosjektområdet omfatter fylkene rundt Oslofjorden – Østfold, Akershus, Buskerud, Vestfold og Telemark. For en del år siden begynte prosjektet også å arbeide med vandrefalk i nabofylkene Aust-Agder, Oppland og Hedmark.

Etter at feltsesongen i 2002 var tilbakelagt var det gjennomført bestandskartlegging, reproduksjonsfremmende tiltak og overvåking av hekkelokaliteter i 15 år. I denne perioden har vandrefalken økt betydelig i antall i prosjektområdet og landet for øvrig. Vandrefalkens positive bestandstrend er et resultat av at konsentrasjonen av enkelte reproduksjonshemmende pesticider har blitt redusert i naturmiljøet, hvilket har økt evnen til overlevelse og reproduksjon. Avl i Sverige, med utsetting av unger både i Sørøst-Norge og Sørvest-Sverige har også bidratt til en raskt reetablering på gamle lokaliteter.

Vandrefalken er i dag plassert i truhets-kategorien *sårbar* på rødlista av forvaltningsmyndighetene (jf. rødlista til Direktoratet for naturforvaltning av 1999) etter at den tidligere var plassert blant *direkte truede* arter. Fortsetter den positive bestandutviklingen er det innen få år grunn til å vurdere om arten kan justeres ytterligere ned på rødlista for Norge.

I denne artikkelen presenteres prosjektets målsetting og metode, fylkesvise hekkeresultater, hvilke kunnskaper fargemerkingen gir oss, bestandspotensiale, bestandssituasjon i Norge og videre prosjektarbeid. Artikkelen er utdrag og delvis omarbeidelse av årsrapporten for 2002.

Mål og metode

På grunn av en litt redusert mannskapssituasjon i 2002, måtte en del lokalitetsbesøk og annet registreringsarbeid tones noe ned. Konsekvensen var at vi ikke fikk like god

Mange forbinder etablering av vandrefalk med høye, lange og bratte berg. Men den finnes også etablert i mindre berg, som her på lokalitet V-6 i Vestfold. Hekkehilla befinner seg omtrent midt i det nedre berget. Foto: Odd Frydenlund Steen.

oversikt som tidligere over situasjonen og hekkeforløpet på den enkelte lokalitet. Til dels har dette også gått ut over målsettingen om å lese av koderinger på de etablerte falkeparene.

Følgende målsettinger var satt opp forut for sesongen i 2002:

- følge opp alle kjente hekkeplasser i undersøkelsesområdet og de nærmeste nabofylkene (jf. definisjon av prosjektfylker annet sted i teksten)
- undersøke potensielle hekkeplasser for å finne eventuelle nye par
- ringmerke et utvalg av ungekull og lese av ringer på flest mulig etablerte hekkefugler

- samle inn råteegg og døde unger for miljøgiftanalyser
- samarbeide med kommuner, grunneiere, lokalbefolkning, politi og statens naturoppsyn
- drive informasjonsarbeid om vårt prosjekt og rovfugler generelt

Feltaktivitetene starter opp i slutten av februar eller begynnelsen av mars. Vi besøker potensielle hekkeplasser eller faste og tidligere benyttede hekkelokaliteter. De første falkene har vanligvis vendt tilbake til hekkelassen allerede på denne tiden, selv om dette kan variere fra det ene året til det andre. Prosjektmedarbeiderne foretar ved disse besøkene en best mulig sjekk av lokaliteten for å registrere om en eller to falker har ankommet.

Utover i sesongen vil hyppigheten av våre besøk økes dersom det registreres

aktivitet på lokaliteten. Det legges vekt på å registrere kurtiseaktivitet og tidspunkt for egglegging. Ressurssituasjonen tilsier imidlertid at dette er umulig på alle lokaliteter. Med et økende antall lokaliteter å kontrollere de siste årene vil det være nødvendig å prioritere et overkommelig antall lokaliteter med mer intens oppfølging. Reirbesøk for å kontrollere antall egg gjøres nå bare unntaksvis. Tilgjengeligheten til lokaliteten er også svært avgjørende for oppfølgingsmulighetene.

I utgangspunktet har vi som mål å få ringmerket så mange ungekull som mulig. Dette er imidlertid ressurskrevende, og det er et fåtall av prosjektmedarbeiderne som behersker klatring i bratte bergstuper for komme til på reirhyllene. Når en del av prosjektmedarbeiderne ikke kunne delta like aktivt denne sesongen måtte ringmerkingen arbeid for første gang nedprioriteres. På en del lokaliteter måtte vi derfor i første rekke forsøke å få oversikt over hvor

det var hekking og dernest prøve å registrere hvor mange unger det var i kullene.

Etter endt sesong må vi si at oversikten likevel må kunne betraktes som akseptabel, og at de tallene som presenteres i stor grad er kvalitetssikret. Noen mangler vil det selvsagt være både mht. om det var etablert enlig fugl eller par på enkelte lokaliteter, om de hekket (om det i så fall ble gjort hekkforsøk og også om det eventuelt var vellykket) og hvor mange unger de faktisk fikk på vingene. Når det gjelder ungeproduksjonen, så har vi derfor i en del tilfeller nøyd oss med et minimumstall for ungeproduksjon, etter som det ikke har vært mulig å fastslå et sikkert og endelig tall for dette. Dette betyr at antall unger er vurdert ut fra observasjoner på avstand med kikkert og teleskop.

Resultater

Antall par, hekkeaktivitet, ungeproduksjon og ringmerking av unger

Akershus: Det ble kun registrert vandrefalk på lokalitet A-1. Men det ble bare sett ett individ under

tidlig fase av sesongen. Lokaliteten har imidlertid ikke blitt fulgt opp som ønsket, så det kan selvsagt ha vært par eller forsøk på paretablering på lokaliteten. Det var et par på lokaliteten i 2001, men det ble ingen hekking.

På lokalitet A-2 var det ingen tegn til vandrefalk i 2002, noe som sannsynligvis skyldes etablering av hubro. Det ble hørt hubro i området i mars – april og den ble dessuten sett i nærheten av berget i juni. Lokale folk oppga i tillegg at hubroen var hørt i området siden 1998-99. Det er også kjent at det var hubro her i tidligere tider (< 1960). Hubroens etablering i området utelukker ikke vandrefalkens mulighet for etablering. Begge artene har sannsynligvis vært her samtidig i tidligere tider, men vandrefalken vil da trolig kunne få problemer. Hubroen går ikke av veien for å ta både voksne falker og reirunger, noe som er registrert andre steder i prosjektområdet tidligere år (bl.a. i Telemark og Buskerud).

Vandrefalken øker i alle fylker rundt Oslofjorden, med unntak av Akershus og Østfold. Det må likevel forventes at økningen kommer, det er bare snakk om tid. Her fra ringmerking på lokalitet Ø-2 i 2002. Foto: Ole H. Stensrud.

Aust-Agder: Det ble registrert 8 par i Aust-Agder i 2002, det vil si at det ble funnet ett nytt par i forhold til året før. Det nye paret ble lokalisert i et berg i Valle kommune. Samtlige par hekket, hvorav 7 par vellykket (paret på AA-2 mislyktes). Til sammen fikk disse **13 flygedyktige unger**. Seks av ungene ble ringmerket.

Buskerud: Det ble registrert 19 par i Buskerud i 2002. Tre av parene var ikke registrert tidligere. Alle etablerte seg langt inne i fylket, dvs. to lokaliteter i Nore og Uvdal kommune og den siste i Ål kommune.

I tillegg til disse tre nye parene, ble det observert vandrefalk i et fint berg noen kilometer fra lokalitet B-2 i Hole kommune (B-2 har for øvrig stått tom i flere år). I april ble det sett ett individ i dette berget, seinere i sesongen ble det sett 2 falker samme sted. Den ene fuglen var trolig en 1-åring. Hekking ble ikke konstatert. Lokaliteten ligger vanskelig tilgjengelig og god oppfølging krever bl.a. bruk av båt. Denne sesongen kunne dessverre ikke

lokaliteten prioriteres.

I dette tilfellet er det vanskelig å fastslå om det egentlig handler om en flytting fra «gamle» B-2 (noe som f.eks. kan skje dersom hubro har etablert seg ved lokalitet B-2), eller om det handler om en nyetablering på en lokalitet som kan være brukt av vandrefalk også i tidligere tider. Dette kan bare bli bekreftet om begge plasser okkuperes av vandrefalk samtidig. Siden avstanden til B-2 er kort, kan bare tiden vise oss om dette blir ytterligere en fast falkelokalitet.

Foreløpig er det valgt å utsette koding av lokaliteten som egen lokalitet (dette blir vanligvis gjort når det blir konstatert etablering av par på en ny lokalitet). Vi har etter hvert erfart at enkelte par kan flytte opp til flere km under visse omstendigheter. Det er ikke alltid mulig å vite sikkert hva årsaken til en slik flytting er, men dersom hubro etablerer seg i det samme berget er det utvilsomt gode grunner for falkene til å finne seg et nytt berg i

Fra lokalitet V-2 i Vestfold (måker er snacks...). Lokaliteten har vært besatt siden midten av 1980-tallet og har produsert et betydelig antall unger opp gjennom årene. Lokaliteten var svært sentral så lenge prosjektet drev med reproduksjonsfremmende tiltak de første årene (dobbelclutching). Foto: Finn Johansen

nærheten. I enkelte tilfeller kan trolig også mislykket hekking føre til en flytting fra et berg til et annet.

Vi vet sikkert at 15 av parene i Buskerud gikk til hekking i 2002, men minst 5 av disse mislyktes under ruging (årsak ikke kjent i noen av tilfellene). For ett par vet vi ikke sikkert hva resultatet av hekkefor-

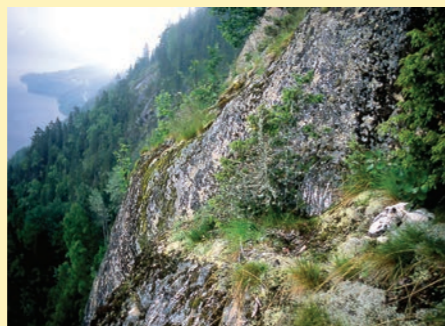

Over; Fra lokalitet A-1 i Akershus, 1999. Foto: Lars Egil Furuset.

Venstre: Fra lokalitet B-14 i Buskerud, 2000. Foto: Lars Egil Furuset.

Høyre: Fra lokalitet B-5 i Buskerud, 1997. Foto: Lars Egil Furuset.

søket ble. Berget er stort og uoversiktlig, og oppfølgingen fra vår side var mangelfull når det kunne forventes flygedyktige unger. På en annen lokalitet var det ikke

Noen utvalgte reirhyller som vandrefalk har hekket på i Sør-Norge. Legg merke til at vann/vassdrag er med på bildene og at hyllene er forholdsvis åpne, selv om det er litt overhengende fjell på mange hekkehyller.

mulig å følge opp tilstrekkelig til å få bekreftet om falkene faktisk gikk til hekking. Vi kjenner således til at 8 par hekket vellykket og fikk til sammen **minst 20 flygedyktige unger**. Dette var omtrent samme resultat som i 2001. Fire av ungene ble ringmerket (11 unger).

Hedmark: Det ble registrert 2 par i 2002. Begge gikk til hekking og fikk fram **minst 5 flygedyktige unger**. Det ble foretatt reirbesøk for å ringmerke unger på den ene lokaliteten, men bare 1 av 3 unger lot seg merke her. De to andre var blitt så pass store at de hadde forflyttet seg noe vekk fra selve reirgropa, og det ble vurdert som uforsvarlig å prøve å få tak i dem.

I tillegg til ovenstående ble det sett en

enslig vandrefalk i et berg hvor den tidligere ikke er registrert. Dette indikerer en ytterligere økning for arten i Hedmark. Det er for øvrig en stund siden det er foretatt en grundig kontroll av potensielle hekkeberg i Hedmark, noe det finnes mange av, spesielt oppover i Østerdalen. En slik runde var ikke mulig å få gjennomført i 2002, men kan bli aktuelt i 2003.

Oppland: Vandrefalken fortsatte å øke i Oppland også i 2002. Det ble funnet 3 nye par i løpet av sesongen. Disse ble lokalisert i kommunene Sør-Fron, Vang og Nordre Land. Med disse kunne vi notere 12 etablerte par i fylket. Av disse vet vi sikkert at 8 par gikk til hekking, men det kan ikke utelukkes at ytterligere to par forsøkte seg. Disse to må imidlertid ha mislyktes på et tidlig tidspunkt av hekkingen, enten under ruging eller straks etter klekking. Det var ikke mulig å få gjennomført tilstrekkelig oppfølgingen på disse lokalitetene for å kunne registrere utviklingen under hekkesesongen.

På bakgrunn av ovenstående registrerte vi vellykket hekking på 7 lokaliteter. Parene på disse lokalitetene produserte til sammen **minst 18 flygedyktige unger**. To av kullene ble ringmerket.

Telemark: I dette fylket ble det i 2002-sesongen registrert 14 par, hvorav ett par var helt nytt av året. Dette ble funnet på en antatt gammel lokalitet i Bø kommune som i følge lokale kjentfolk neppe har vært besatt siden ca 1960. Det har imidlertid versert rykter om vandrefalk på denne lokaliteten i svært mange år – faktisk siden slutten av 1980-tallet – men disse opplysningene har aldri vært mulig å verifisere på tross av mange og årlige kontroller på lokaliteten.

Vi registrerte også en enslig vandrefalk på en lokalitet i Tinn kommune (T-6). I noen år har det ikke vært mulig å finne parene som hekket i et bestemt berg, og det var naturlig å begynne å leite i berg i nærheten. Dette ga resultater, men berget er vanske-

Snart 4 uker gamle reirunger på lokalitet V-5, Larvik kommune i Vestfold. Her har det vært vandrefalk så langt folk kan huske. I løpet av de siste årene er det funnet ringer som ble båret av byttedyr vandrefalken tok straks etter år 1900! Ringene er funnet ved rugegropa der ungene sitter. Foto: Terje V. Sørensen

Eggene legges rett i en oppsparket grop som ofte inneholder både småstein og beinrester fra byttedyr. Fra lokalitet T-1 i Telemark, 1991. Foto Finn Johansen.

Utsikt fra reirhylla på lokalitet T-17 i Telemark. Herfra ser falkene alt som rører seg langt nedover i vassdraget - og jakt på byttedyr kan planlegges i god tid...
Foto: Espen Marker

lig tilgjengelig og oppfølgingen ble ikke som planlagt. Det kan derfor ha vært både par og hekking her uten at vi har klart å registrere dette.

I et stort berg i Seljord kommune ble det også sett en vandrefalk gjennom hele hekkesesongen. Det er tidligere ikke registrert vandrefalk på denne lokaliteten, så den er derfor ikke kodet (det skjer først når det blir registrert at det er etablert et par på stedet). Lokaliteten ble besøkt flere ganger utover i hekkesesongen, men også dette berget er vanskelig å få oversikt over, og det kan derfor ikke utelukkes at det var paretablering her i 2002. Det ble blant annet hørt skrikende vandrefalk fra berget, noe som er en god indikasjon på at det kan ha vært to falker her.

Vi vet med sikkerhet at minst 13 par gikk til hekking, men vi kjenner dessverre ikke hekkeresultatet på to av disse lokalitetene. På de 11 vellykkede hekkingene ble det produsert **minst 19 flygedyktige unger**. På tre av disse registrerte vi minst 1 unge som minimumsproduksjon. Sannsynligvis var det flere unger i disse kullene. Det ble ringmerket 3 ungekull og forsøkt merket ytterligere 2 kull, men disse var for store til å merkes.

Et interessant og konstruktivt samarbeid fant sted ved lokalitet T-13 denne sesongen. Dette falkeparet har en mye brukt sivil skytebane kloss inntil hekkeberget sitt. For at falkene skulle ha en sjanse til å lykkes med hekkingen måtte det gjøres noe med aktivitetene på skytebanen. Siste kjente hekking fant sted her i 1957.

Samarbeidet startet allerede etter sesongen i 2001 (mislykket hekking), der målet var

å få til en ordening slik at falkeparet ikke ble forstyrret av skyting under ruging og de to første ukene etter klekking. I praksis innebar dette at skytterlaget måtte legge sine faste skytetreninger til andre skytebaner i perioden 1. april – 10. juni. Skytterlaget fikk i stand en avtale om å bruke en skytebane en mils vei unna i dette tidsrommet. Fylkesmannen støttet skytterlaget økonomisk. Takket være en felles innsats endte hekkingen godt – falkeparet fikk 2 unger på vingene.

Dersom falkene dukker opp igjen i 2003 må samarbeidet og tiltaket videreføres, selv om dette innebærer ulemper for skytterlaget. Vi vet jo også at falkene vil bruke dette berget i årene som kommer, dersom noe uforutsett ikke skjer med bestanden. Slik sett vil den beste løsningen være at skytterlaget allerede nå begynner å se seg om etter en ny skytearena. Hvis de da ikke er villige til å fortsette samarbeidet og inngå en permanent avtale om skyteforbud hver vår framover.

Vestfold: Det var et veldig positivt år for vandrefalken i Vestfold i 2001, der det største høydepunktet var å finne 3 nye par og det nest største var å registrere 8 vellykkede hekkinger med 16 flygedyktige unger. Det så lenge ut til å bli et godt år også denne sesongen, men slik skulle det ikke gå. På tross av funn av ytterligere ett nytt par, denne gangen i Hof kommune og dermed totalt 8 par i fylket (9 kjente lokaliteter), var det 7 par som gikk til hekking. Dessverre mislyktes to av disse hekkforsøkene, så det var til slutt bare 5 par som hekket vellykket. Disse parene fikk til sammen **11 flygedyktige unger**. Vi ringmerket 2 ungekull, men forsøkte på ytterligere ett kull. Ungene var imidlertid for store.

Østfold: Paret på lokalitet Ø-2 vendte tilbake igjen også denne sesongen. Hekkingen gikk bra og paret produserte 2 flygedyktige unger som ble ringmerket. Det ble ikke registrert vandrefalk på andre lokaliteter i Østfold denne sesongen.

Gjennomsnittlig ungeproduksjon i Sørøst-Norge: En beregning med bakgrunn i de tall som framkommer ovenfor gir følgende gjennomsnittlige ungeproduksjon i 2002 for fylkene Akershus/Oslo, Buskerud, Telemark, Vestfold og Østfold (tall i parentes er for 2001):

Flygedyktige unger pr. etablert par	1,24 unger	(1,21 unger)
Flygedyktige unger pr. hekkforsøk	1,44 unger	(1,64 unger)
Flygedyktige unger pr. vellykket hekking	2,08 unger	(2,30 unger)

Gjennomsnittlig ungeproduksjon i Aust-Agder, Hedmark og Oppland: En beregning med bakgrunn i de tall som framkommer ovenfor gir følgende gjennomsnittlige ungeproduksjon i 2002 for fylkene Aust-Agder, Hedmark og Oppland:

Flygedyktige unger pr. etablert par:	1,64 unger
Flygedyktige unger pr. hekkforsøk:	2,00 unger
Flygedyktige unger pr. vellykket hekking:	2,25 unger

Tabell 1. Fylkesvis oversikt over hekke-resultater for vandrefalk i 2002.

Fylke	Etablerte par	Enslig falk	Hekkeforsøk	Ringmerkede unger	Flygedyktige unger	Unger/hekkforsøk
AK	-	1	-	-	-	-
AA	8	-	8	6	13	1,63
BU	19+		15+	11	20+	1,33
HE	2	1	2	1	5+	2,50
OP	12		8	6	18	2,25
TE	14	1	13	7	19	1,46
VE	8		7	5	11	1,57
ØF	1		1	2	2	2,00
Sum/snitt	64+	3	54+	38	88+	1,63

Registrering av farge-merkede individer på hekkplassene

En viktig oppgave ved besøk på lokalitetene består i å se om falkene bærer fargeringer. Vanligvis er det best å forsøke å avsløre ringer på falkene tidlig eller seint i hekkesesongen. Av og til sitter falkene slik til at ringene lett kan ses, og deres fødselsår («generasjon») og nasjonalitet (norsk eller svensk) blir raskt kjent. Dette er imidlertid en tålmodighetskrevende jobb, fordi falkene må sitte slik til at det blir mulig å se ringene. Ofte er det nettopp det de ikke gjør, og det handler derfor om å vente til de kommer i en posisjon som gjør avlesing mulig. Aller mest krevende er det å avsløre koden på ringene. Den beste metoden her vil være å sitte i kamouflasje tett opp til en fast sitteplass (avstanden bør være < 100 meter). Til dette kreves det et godt teleskop med stor forstørrelse på okularet.

Fargeringsmerkingen av vandrefalk har gitt oss svært mye nyttig kunnskap, og ennå har det ikke framkommet en eneste negativ hendelse med at noen individer har tatt skade av selve ringmerkingen. Forut for etableringen av vårt prosjekt, og for så vidt også de første årene, pågikk det en diskusjon der utgangspunktet var at fuglene ble skadet av ringene – følgelig var det best å

Tabell 2. Sammenstilling av registreringer mht. fargemerkede vandrefalk på hekkplasser i alle fylker i 2002. Det ble kontrollert 29 hanner og 40 hunner.
*) Avlest koding innebærer at opprinnelseslokalitet (klekkested) er kjent.
**) Prosent av kontrollerte fugler.
MERK: For noen få falker har det ikke vært mulig å avgjøre om de har norsk eller svensk opprinnelse. Disse er plassert under norsk opprinnelse i denne oversikten. En hann er i tillegg kun definert som «merket» og utelatt i oversikten.

unnlåte å merke reirunger av vandrefalk og andre rovfuglarter med status som direkte truet/sårbar. Enkelte hevdet at det ville være uforvarlig å utsette en utrydnings-truet art for et slikt eksperiment, og i den forbindelse ble det bl.a. vist til at ringene kunne fryse fast til beina om vinteren.

Heldigvis var beslutningen om å ringmerke reirunger basert på tidligere og langvarige erfaringer med ringmerking både her til lands og i utlandet. Ingen kunne vise til konkrete undersøkelser som tilsa at rovfugler tok noen som helst skade av en eller to små metallringer med en ubetydelig vekt rundt beina. Argumentasjonen var rett og slett basert på mangelfull innsikt og kunnskapsløshet, og i dag kan vi takke oss selv for at vi ikke gikk glipp av all den kunnskapen vi har ervervet oss når det gjelder f.eks. overvintringsområder, trekkruter, spredningsretninger og –avstander, alder for etablering og hekkedebut, overlevelse, utskifting på lokalitetene osv.

Totalt var det etablert minst 64 par i fylkene Akershus/Oslo, Buskerud, Hedmark, Oppland, Telemark, Vestfold og Østfold i 2002, samt noen enslige falker for kortere eller lengre perioder på noen få lokaliteter. Fokus har vært rettet mot de etablerte parene, hvilket betyr at det var 128 vandrefalker som i utgangspunktet

kunne kontrolleres mht. om de var fargemerket. Etter en grundig gjennomgang av alt innkommet materiale fra feltsesongen, viser det seg at 69 individer (53,9 %) ble kontrollert, hvorav 29 hanner (45,3 % av alle hanner) og 40 hunner (62,5 % av alle hunner). I 2001 var det 68 individer som ble kontrollert mht. ringer, hvilket var en høyere andel fordi det var registrert 55 par dette året. Av disse ble det kontrollert 33 hanner (60 %) og 35 hunner (63,6 %).

For noen få falker har det ikke vært mulig å avgjøre om de har norsk eller svensk opprinnelse. Disse er definert som norske i denne sammenheng. En hann er i tillegg kun definert som «merket» (fargen på ringene ikke fastslått) og derfor utelatt.

Når det gjelder de kontrollerte hannene, viste det seg at 15 av 29 individer (51,7 %) var fargemerket, resten var umerket. Det blir selvsagt usikkert å si om dette er representativt for dette kjønn, men siden tallene for hunner er en del høyere, er det en viss sannsynlighet for at andelen merkede hanner i populasjonen vil være noe høyere dersom alle fuglene var kontrollert. Det er imidlertid naturlig at andelen merkede fugler går ned etter som færre kull har blitt merket de siste årene. I 2001 var 23 av 33 kontrollerte hanner merket (69,7 %).

Fylke	Fargemerket		Norsk opprinnelse		Svensk opprinnelse		Umerket		Koding avlest*	
	Hann	Hunn	Hann	Hunn	Hann	Hunn	Hann	Hunn	Hann	Hunn
AK		1		1						1
AA	2	3	2	3					1	2
BU	7	12	5	7	1	4	7	4	3	8
HE		1		1						1
OP	3	3	3	4			5	3	1	3
TE	1	5	1	2		3	1	2 (?)		2
VE	1	3	1			3	1	3		
ØF	1				1					
Sum	15	28	12	18	2	10	14	12	5	17
%**	51,7	70,0	80,0	64,3	13,3	35,7	48,3	30,0	33,3	42,5

Halvstore og sultne reirunger. Telemark, juni 2003. Foto: Finn Johansen

Når det gjelder de kontrollerte hunnene viste det seg at 28 av 40 individer (70 %) var merket, resten var umerket. Dette er en svært høy andel, og avvikende i forhold til andel merkede hanner. I 2001 var andelen merkede hunner på 68,6 % – i praksis en ubetydelig endring i forhold til årets resultat.

Hvis hanner og hunner ses under ett, så ble 43 av 69 individer bekreftet å være fargemerket, dvs. 62,3 %. Dersom vi sammenligner dette tallet med tidligere år, eksempelvis 1992, 1995 og 1998 med henholdsvis 81 %, 78 % og 77 % fargemerkede falker, så er det en forholdsvis klar nedgang i andelen merkede vandrefalker i populasjonen. Denne utviklingen er naturlig, etter som vi ikke klarer å få ringmerket alle kjente ungekull, og heller ikke ville vært i stand til å lokalisere alle etablerte par det første året (eller de første årene) de produserte unger. I årene framover vil andelen merkede individer i den hekkende populasjonen gå ytterligere ned, fordi vi ikke vil kunne opprettholde en like høy aktivitet i forhold til ringmerking av ungekull. Utskifting av individer på lokalitetene vil føre til at nye, umerkede fugler kommer inn og etablerer seg i større og større grad.

Vi har siden starten på vårt prosjekt visst at svenske vandrefalker trakk fra sine fødelokaliteter i SV-Sverige og etablerte seg på hekkelokaliteter i SØ-Norge. Utgangspunktet for denne kunnskapen

var at svenske fargemerkede vandrefalker ble registrert på lokalitetene V-1 og V-2 i Vestfold allerede i årene 1984-87. Således var det allerede den gangen klart at Norge og Sverige forvalter en felles populasjon. I årene etter har vi til fulle fått dette bekreftet. I 1998 var f.eks. kanskje så mange som 15 % av hannfuglene av svensk opprinnelse. Andelen svenske hunner i 1998 var på minst 41 %.

Både det faktum at mange svenske vandrefalker fortsatt søker til hekkelokaliteter i vårt prosjektområde, og at det er spesielt hannfugler som kommer hit bekreftes igjen i 2002, jf. tabellen over. Av 28 hannfugler som var fargemerket, var minst 10 av svensk opprinnelse (35,7 %). Andelen svenske hanner er fortsatt mye lavere enn det andelen for hunner er, faktisk ble bare 2 (minst) av 15 individer bekreftet å være av svensk opprinnelse. Disse faktaopplysningene viser, som det tidligere også er pekt på, at hannfugler etablerer seg lengre fra fødelokaliteten enn hanner gjør. Tilsvarende undersøkelser mht. fargemerkning av vandrefalker i SV-Sverige viser at hannene nesten utelukkende er av svensk opprinnelse. For noen år siden ble det imidlertid oppdaget at hunner fra vårt prosjektområde etablerte seg på hekkelokaliteter i SV-Sverige, dvs. de dro motsatt vei av ruta en del svenske hunner følger mot SØ-Norge.

Når det gjelder alderen på falkene i SØ-Norge, så viser beregninger foretatt med

grunnlag i fargemerkningen at gjennomsnittlig alder for hanner (N=10) i 2002 var 4,8 år, for hunner (N=26) 6,1 år. En tilsvarende beregning ble foretatt både i 1992, 1995 og 1998. En sammenligning med de ulike år viser at alderen (snittet) har økt for hunnene gjennom alle disse årene – fra 2,6 år i 1992, 4,2 år i 1995 til 5,5 år i 1998. For hanner var snittalderen 3,9 år i 1992, 3,8 år i 1995 og 5,1 år i 1998. Dette viser bl.a. at falkene som er etablert på lokalitetene er godt voksne, og det ligger i dette at de er etablert på lokalitetene gjennom flere år. Høy gjennomsnittsalder bekrefter indirekte at en stor del av populasjonen er stabil og knyttet til sin faste lokalitet.

Tar vi en titt på hvor gamle de eldste nåværende vandrefalkene i populasjonen er, vil vi se at det fantes en hannfugl på 10 år, to på 11 år, en på 12 år og faktisk en på 13 år. Den sistnevnte hekket for øvrig vellykket. For hannene ble det ikke registrert tilsvarende høy alder, den eldste var 9 år (svensk).

Tørre furutrær høyt i hekkeberget er typiske sitteplasser for vandrefalk. Her fra lokalitet B-4. Foto: Arne Nævra.

Bestandsvekst og -potensiale

Vandrefalkens reetablering i SØ-Norge og de nærmeste nabofylkene er historien om at tidligere tiders negative bestandsutvikling (1950-75) faktisk er snudd til noe positivt ved hjelp av ulike tiltak, bl.a. forbud mot visse pesticider som viste seg å være negative for naturmiljøet og iherdig innsats med avl og utsettinger i SV-Sverige og SØ-Norge. Den første etableringen av vandrefalk i SØ-Norge ble kjent i Telemark i 1981, deretter fulgte etableringer i Østfold, Vestfold og Buskerud. Disse etableringene skyldtes mindre miljøgiftbelastninger hos vandrefalk og utsetting av falker fra avlsprogrammet i SV-Sverige. Allerede i 1984 kunne vi pga. fargemerking dokumentere at svenskfødte vandrefalker etablerte seg i SØ-Norge (Vestfold).

Utviklingen fram til 2002 har i manges øyne vært utrolig, noe det ikke er vanskelig å være enig i. Men det er ennå et stykke fram til bestanden er som den en gang var. Vårt prosjekt kjenner til at det kan ha vært minst 80 tidligere okkuperte lokaliteter for vandrefalk i fylkene rundt Oslofjorden. Dette tallet har framkommet gjennom intervjuer av folk med kunnskaper om tidligere besatte lokaliteter. Sannsynligvis vil en del lokaliteter ikke ha vært kjent i tidligere tider også, og vi kan i det minste gå ut fra at kunnskapen om en del lokaliteter ikke har overlevd fram til vår tid. Antall

lokaliteter kan derfor sannsynligvis ha vært større.

Hvis vi likevel antar at dette tallet for tidligere kjente lokaliteter ligger i nærheten av det som kan være et maksimalt tall for besatte lokaliteter (bæreevnen) i fylkene rundt Oslofjorden, innebærer dette at vi pr. 2002 har passert 50 % av det mulige. Tar vi i betraktning at vi ikke kjenner til alle par som allerede er etablert (anslagsvis 10-15 % av kjente par), ligger andelen i 2002 på ca 60 % av potensialet. Ser vi framover i tid, og legger til grunn at vekstraten i bestanden varierer omkring 10-15 % pr. år, vil bestanden allerede innen 2010 kunne være tilbake på tidligere tiders antatte bestandsnivå. I så fall vil reetableringen ha tatt ca 30 år i SØ-Norge. I den sammenhengen er det viktig å være klar over at denne «nye» bestanden er bygd opp av en genetisk mer lik bestand enn den som fantes tidligere. Hva dette innebærer over tid er vanskelig å vite, men det kan blant annet føre til at bestanden raskt kan endre seg i forhold til en bestemt påvirkningsfaktor eller trussel. Viktige genetiske egenskaper som kunne ha vært mer motstandsdyktig mot denne trusselen kan være redusert eller borte i den reetablerte bestanden. Foreløpig ser det imidlertid ikke ut til at bestanden har vært utsatt for noe unormalt. Det er derfor gode grunner til å anta at bestanden er livskraftig på lengre sikt.

Bestandssituasjonen i Norge

Vandrefalken har ikke bare økt i SØ-Norge. Over det meste av landet meldes det om økning i bestanden. På nåværende tidspunkt er det ikke foretatt en fylkesvis gjennomgang over situasjonen, men det antas ut fra tidligere gjennomgang, årlig vekstrate og regionale tilbakemeldinger at det nå kan være ca **500-600 par i Norge**. En ny, fylkesvis gjennomgang vil snart bli foretatt for å få bekreftet et mer nøyaktig anslag. Ved forrige gjennomgang i 1995 var det inntil ca 350 par i Norge. Potensialet for vandrefalk i Norge ligger trolig minst i størrelsesorden 1000-1500 par. Således begynner bestanden på nasjonalt nivå å nærme seg halvveis i forhold til potensialet. Det er ellers verdt å nevne at utviklingen i Sverige også er svært positiv for vandrefalken.

Videre framover

Etter som det nå går svært bra med vandrefalken, er det gode grunner til å tone ned prosjektarbeidet noe. Det vil fortsatt være nødvendig å følge bestandsutviklingen, men det vil videre framover være en nesten umulig oppgave å følge alle lokaliteter i SØ-Norge så detaljert som det er gjort til nå. Arbeidet videre vil derfor begrenses til å registrere om lokalitetene blir okkupert og om parene produserer unger. Det vil i tillegg bli ringmerket noen ungekull i hvert fylke. Den mer omfattende registrering av kullstørrelser og avlesing av fargeringer på falkene vil bli prioritert ned.

Ung vandrefalkhunn i forvaring for å rehabiliteres.
Foto: Odd Frydenlund Steen.

Døde jerver

Den 18. august 2003 ble to jerver funnet i Gråfjellområdet i Åmot kommune i Hedmark. Jervene - et hunddyr og en av hennes tre årvalper - var radiomerket med sendere operert inn i bukhulen og ble funnet nær hverandre. En av de to gjenværende valpene er også forsynt med sender, mens den tredje kun er tatovert i overleppen. Fram til begynnelsen av september var disse valpene ikke funnet. De to døde dyrene er obdusert ved Veterinærinstituttet i Trondheim. Det er i media spekulert omkring muligheten for at ulv står bak dødsfallene. Lensmannen i Åmot sier til Våre Rovdyr at saken ikke gir grunnlag for videre etteforskning og henlegges.

Jerv med blikkboks

I Ringebu 9. august oppdaget bærplukere en jerv med en blikkboks på hodet og dermed ute av stand til å se eller ta til seg mat. Statens naturoppsyn (SNO) ble tilkalt og avlivet dyret av dyrevernhensyn. Det viste seg å være et hunddyr født i våres og merket i et hi noen kilometer unna. Vekten var 7,2 kilo. Kjartan Knutsen i SNO sier i en kommentar til Våre Rovdyr at situasjonen for jerven ble drøftet i forkant - inkludert bedøvning, men at man likevel valgte avlivning som den riktige fremgangsmåten i dette tilfelle.

Foto: Svein Nic. Norberg

Jaktfalkunger drept

I Oppdal ble tre reirunger funnet drept i et jaktfalkreir 10. juni. Undersøkelser viste at de var blitt påskutt og at nakkene var blitt knekt. Saken er politianmeldt.

Gaupe ulovlig skutt

Gaupa Tor, som inngikk i gaupe- og rådyrprosjektet i Norge, ble funnet død i Trøgstad, Østfold, i slutten av august. Obduksjonen hos Veterinærinstituttet viste at den etter all sannsynlighet ble skutt ulovlig. Utenom kvotejakt er ulovlig jakt til nå den største dødsårsaken hos gauper i Skandinavia. Av 34 radiomerkede gauper i Sørøst-Norge ble 21 skutt under kvotejakt, 8 skutt ulovlig, 3 døde pga. sykdom og 2 ble påkjørt. *Kilde: Gaupe- og rådyrprosjektets nettsider.*

Jervynglinger 2003

Det nasjonale overvåkingsprogrammet for rovvilt har i en foreløpig rapport konkludert med 38 ynglinger av jerv i Sør-Norge, hvorav 15 i Sør-Norge. Sammenlignet med tilsvarende rapporter fra tidligere år er dette noe høyere enn i 2001 og betydelig høyere enn i 2002 (i sistnevnte år medførte værforholdene dog en avkortet registrerings-sesong). Ynglingene fordelte seg slik:

Finnmark:	2
Troms:	9
Nordland:	8
Nord-Trøndelag:	4
Sør-Trøndelag:	4
Møre og Romsdal:	1
Oppland:	5
Hedmark:	4
Sogn og Fjordane:	1

Kilde: Brøseth/Andersen (juni 2003): Foreløpig status for yngleregistreringer av jerv 2003.

Skadefelling jerv

Pr. 1. september har det blitt felt åtte jerver siden 1. april 2003 etter skadefellingstillatelse i følge Direktoratet for naturforvaltnings nettsider. Tre av disse ble avlivet etter uttak fra hi.

Lisensjakt jerv

For lisensjaktperioden 1. oktober 2003 til 15. februar 2004 har de to jervenemndene i landet fastsatt en jaktkvote på 32 jerv i Nord-Norge og 17 i Sør-Norge. Ordningen med jervenemnder er for øvrig et forsøksprosjekt som skulle vært evaluert tidligere, men er forlenget til 1. april 2004.

Pasvik: bjørn skutt

Den 15. august 2003 ble en voksen hannbjørn felt i Pasvik i Finnmark under påberopt nødverge. Den skal i fellingsøyeblikket ha befunnet seg i en grisebinge.

Erstatninger 2002

Erstatningsoppgjøret for rovviltskader i 2002 tilkjente saueeierne erstatning for 31.000 sauer og lam, dvs. 44 mill. kroner. Med en ordinær dokumentasjonsgrad på ca 13 % tilsier dette at ca 4.000 dyr beviselig ble tatt av store rovvilt. Resten av erstatningene ble fordelt etter skjønn. De 64 jervene i Sør-Norge skal ha tatt livet av ca 10.000 sauer i fjor.

Johan Storm Nielsen
Regionleder for Midt-Norge

Skremmende økning av snøskuterbruken

Det er en kjensgjerning at stor snøskuteraktivitet i grisgrendte strøk er en av de største hinderne for å få etablert levedyktige rovviltbestander. Politimyndighetenes sporadiske kontroller ute i lokalsamfunnene hvor snøskutertaktiviteten står sterkt er ofte en utaknemlig oppgave og fører nok til at kontrollaktiviteten i utmark blir mindre enn ønskelig.

All motorferdsel i utmark er i utgangspunktet forbudt, men loven gir muligheter for unntak. Dette har resultert i at uforholdsmessig mange kommuner har innvilget alle søknadene om å få kjøre snøskuter! Både Selbu i Sør-Trøndelag med sine 500 søknader og selvfølgelig også Kautokeino innvilget alle de 1140 søknadene om

dispensasjon. I Lierne kommune i Nord-Trøndelag ble 96 % av 607 søknader innvilget. Vi vet at det kan være stor forskjell i praktiseringen av motorferdselloven kommunene i mellom. Noen er heldigvis modig nok til å ta belastningen det lett kan bli ved å avvise søknader med henvisning til friluftsløven, mens andre tydeligvis gir blaffen. Var det noen som snakket om nasjonale forskrifter? Slik kan det gå når kommunene får delegert forvaltningsmyndighet i saker som angår ivaretagelse av miljøet. At siste års meningsmåling viser at 85 % av befolkningen er uenig at det bør bli lettere å få tillatelse til å bruke motor-kjøretøy i utmark, bør gjøre det lettere for sentrale myndigheter å gripe inn med innskjerpelse av dispensasjonsmulighetene.

Landbruksdepartementet skjuler fortsatt saueholdets tapstall

I en telefonsamtale med undertegnede opplyser rådgiver i Landbruksdepartementet Per Finset at «andre tapstall enn rovvilttapene er uinteressante for politikere». Derfor blir de ikke offentliggjort på samme måte som tapene på reelt utmarksbeite, i følge Finset. Alt for ofte ser vi i media og pressemeldinger at begrepet «sannsynlig tapt av rovvilt» (ca 28.000 dyr) blir til «tatt av rovvilt» (ca 9.000 dyr) – et tall som jo

er langt lavere enn det første uten at dette kommer frem. I samtalen med rådgiver Per Finset opplyste han at total tapsprosent siste året var 5,8. Da han ble konfrontert med Husdyrkontrollens eget tall på 9,1 % som innbefatter totalt beitetap og utgjør ca 200.000 sau og lam, stilte han seg uforstående til dette og begynte å sammenligne tapstallene med kyllingproduksjonen!

Krafttak for fjellreven

Miljøverndepartementet meldte i begynnelsen av september 2003 at det skal settes av nær fem millioner kroner til fjellrevarbeidet for 2004. Det er en dobling i forhold til inneværende år. Fire millioner kroner vil bli brukt til tiltak for å styrke bestanden og kunnskapsøkning. Det eksisterende avlsarbeidet for senere utsetting skal fortsette. Forholdet mellom rødrev og fjellrev skal kartlegges i større grad og det skal undersøkes i hvilken grad kontroll av rødrevbestanden er et aktuelt tiltak i utvalgte områder. Andre tiltak er identifisering av viktige leveområder i tillegg til genetikkforskning. En million kroner skal brukes til overvåking foruten å bygge opp en database.

Det er færre en 50 fjellrever igjen på fastlandet i Norge og bestanden har ikke tatt seg opp etter fredningen i 1930. Børge Brende uttaler at ikke noe fornuftig tiltak bør være uprøvd, og legger dessuten vekt på samarbeid med frivillige organisasjoner i dette arbeidet slik at alle gode krefter settes inn i for å bevare fjellreven i norsk fauna. Se for øvrig Karl Fraffjords inngående fjellrevartikkel i Våre Rovdyr nr. 2/2002.

Det tiende vargsymposiet

17. – 19. mars 2003

Ulveforsker Olof Liberg innrømmer feil i forbindelse med ulveslakten i Atnadalen

Tekst & foto
Paul Granberg

Selveste Carl von Linné benyttet anledningen til noen formanende ord under arrangementet.

I år var det tiende gang at svenskene arrangerte sitt vargsymposium. Også denne gangen i Vålådalen i Jämtland. Det var stor deltakelse som vanlig, med omkring 250 deltakere pluss et tjuetalls foredragsholdere. Selv har jeg deltatt på halvparten av symposiene, og mener å kunne si at de blir bedre og bedre for hvert år. Dette er det ikke minst **Mats og Karin Ericson** i Taiga Natur & Foto som har æren av. Men også det svenske WWF som medarrangør, og et stort antall bidragsyttere forøvrig, skal ha ære for at symposiene blir så bra. Det sier seg selv at ikke alt som blir berørt under et tre dagers fyldig symposium kan få plass i et kort referat. Det blir bare «smakebiter» av det symposiet hadde å by på.

I anledning jubileet var det også gitt plass for kunstneriske innslag, hvilket bidro til å gi hele arrangementet en trivelig atmosfære. Etter at Mats Ericson hadde ønsket velkommen, slapp gruppen Aajma med Laara Stinnerbom og Rune Strand til, og gjennom instrumentale toner, sang og joik med bakgrunnsbilder av landskap og de fire store rovdyrene, ble noe av selve urtonen manet frem. Av andre kunstneriske innslag underholdt gruppen Yxne fra Undersåker, med irske folkedansmelodier på kvelden andre dagen.

Forskning

Som første post etter introduksjonen ga **Lennart Nyman** fra WWF en orientering om noen av fondets bevaringsprosjekter på store rovdyr verden over, som blant annet dreide seg om snøleopard, tiger, gepard og jaguar. For øvrig var første dag viet forskningen.

Jens Persson orienterte om jerveforskningen som har vist at bare en tredjedel av tre år gamle jervetisper reproducerer, mens

80 % formerer seg som fireåringer. Jervetispene hadde liten formeringssuksess året etter en vellykket forplantning, men dette var noe næringsrelatert. Ungjervene var utsatt for 30 % dødelighet i løpet av første leveåret, noe som delvis har sin forklaring i at mange blir drept av eldre hannjerv. Ulovlig jakt er en betydelig dødsårsak hos jerv. Jerven profiterer i stor grad på andre store rovdyr som gaupe hva angår nærings-tilbud. Det er konstatert utvandringsavstander på opp til 500 km.

Henrik André orienterte om Grimsö forskningsstasjons undersøkelser om gaupas reelle skadepotensialer i reinbeiteområder, sett i forhold til de svenske erstatningssatser.

Håkan Sand fra Skandulv orienterte om nye radiosendere som er under utprøving, og som det stilles forventninger til. Han var ellers innom ulvens predasjon på elg.

Jan Perjons som har drevet peiling på ulv i «Ulrikbergsreviret», orienterte om sitt arbeid. Dette var et meget interessant foredrag i det han kunne sette tall på sin innsats, som fullt og helt er ulønnet og på ideell basis. I løpet av de fire siste årene har han brukt 450 dager i felt og kjørt bil i 100.000 km. Han fortalte også litt om de konflikter man i blant møter i forholdet til lokalbefolkningen og hvordan han måtte takle disse. Heller ikke i Sverige var man ukjent med at virksomheten kunne føre til ubehageligheter i privatlivet. Men som «lønn» for sin innsats hadde han møtt ulv 12 ganger.

Med tanke på all den gratis innsats som er gjort også i Norge i slik sammenheng, og alle de avisinnlegg som påstår feit statslønn for disse frivillige ytelser, så er det høy tid at realitetene kommer frem i lyset!

Åke Aronson fra Grimsö Viltskadecenter poengterte at en effektiv forvaltning måtte bygge på gode kunnskaper om bestandstall. I Sverige er det länsstyrelsen som har

Åke Aronson

ansvaret for totalinventeringene, men sporarbeidet er ikke alltid like enkelt. Han viste illustrative bilder, som ga et godt inntrykk av hvor lett feiltolkninger kan skje og nevnte at innrapporterte feilobservasjoner hva angikk ulv hadde gitt som resultat at 42 % viste seg å være hund, 42 % gaupe, 14 % rev og 2 % annet.

Forvaltning

Forvaltningen av våre store rovdyr, var hovedtemaet den andre dagen. **Rolf Brittas** fra Svenska Jägareförbundet var første foredragsholder. Han mente alle de store rovdyrene hører hjemme i faunaen, men at fredningen måtte avveies mellom biologiske forhold og næringer, sosiale forhold osv. Bjørnebestanden var vel stor enkelte steder, og han mente at Riksdagen burde senke målsetningen for bestander spesielt for gaupe, bjørn og ulv. Han ville også ha lettere adgang til skydds jakt.

Ann Dahlerus fra Svenska Rovdjursforeningen (representerte her også WWF og Naturskyddsföreningen) poengterte at bevaring av livskraftige bestander måtte tuftes på vitenskapelige data om bestandene. Illegal jakt er et problem i hele Skandinavia, og all jakt (også skydds jakt) må håndteres restriktivt. Rettsoppfatningen ser ut til å være en annen hva angår rovdyr – dersom ikke myndighetene gjør slik en vil, tar man loven i egne hender!

Rotasjon av ulveforekomster ved å ta ut alfadyr, eventuelt hele flokker, er lite biologisk fundert da ulven vil tilstrebe sine optimale forhold. Hun nevnte ellers den store avskytingen i Norge og stilte spørsmål ved om det bare er rovdyrene som skal

forvaltes – om ikke også mennesket burde forvalte seg selv lite grann. Et generelt problem er at verneorganisasjonene har for liten kapasitet til å drive informasjon og å delta over alt der det behøves.

Lars-Anders Baer, som er ordfører for Sametinget, tok utgangspunkt i kulturforskjellene mellom samer og det øvrige samfunn og pekte på kunnskapsbrist og myter som blir vevd inn i et helhetsbilde som gir seg utslag også i rovdyrspørsmål. Samene har blitt sett på som fremmede og skremmende. Han mente at svensk rovdyr-, nærings- og samepolitikk var to sider av samme mynt, som han uttrykte det, og han mente at samene måtte bli mer delaktige i ressursforvaltningen generelt i fremtiden.

Ed Bangs fra US Fish and Wildlife Service i USA, orienterte om utviklingen i ulvebestandene i nordvestre deler av USA, hvor ulven har kommet tilbake etter å ha vært utryddet i et visst tidsrom. Dette har vist innvirkning også på andre rovdyrarter, til eksempel har bestanden av prærieulv (coyote) gått drastisk tilbake mens enkelte andre arter profiterer på ulvens tilstedeværelse.

Olof Liberg fra Grimsö mente at antall ulver drept ved illegal jakt i Skandinavia ligger mellom 12 og 55 dyr etter 1999. Den genetiske variasjonen blant sørskandinaviske ulver er synkende, og innvandring er meget viktig for å opprettholde genvariasjonen. Setter man den optimale genvariasjonen til 40 % (hvilket man har blant finske ulver), er den sørskandinaviske ulven nå nede på 32 %. Det mest oppsiktsvekkende kom fram under spørsmålsrundten da han fortalte at alfatispa i Atnadalsflokkene hadde vært et verdifult dyr med spesielle gener fra innvandringen først på 1990-tallet. *Liberg var oppnevnt som sakkyndig under saksbehandlingen i Oslo Namsrett, og uttalte*

Lennart Nyman fra WWF (venstre) i vennskapelig passiar med Lars-Anders Baer fra Sametinget.

der at det ikke ville ha noen betydning for den sørskandinaviske ulvestammens overlevseshjansje om Atnadalsflokkene ble tatt ut. Han sa nå at dersom han den gangen hadde visst det han vet i dag, ville hans konklusjon ha vært en annen! Det bør norske forvaltningsmyndigheter merke seg.

Caroline Wakter som arbeider med miljøjuridiske spørsmål på Naturvårdsverket orienterte om EU og jakten, med spesiell tanke på store rovdyr. Av det hun berørte bør man spesielt merke seg at habitatdirektivet har som oppgave å opprettholde det biologiske mangfoldet. Direktivet har mye til felles med Bernkonvensjonen, og dersom direktivet ikke overholdes, kan medlemslandet idømmes bøter. Eventuelle uttak fra truede bestander skal innrapporteres med begrunnelse til EU, hvilket betinger en bedre kontroll.

Vemund Jaren fra DN orienterte om fremdriften av den nye stortingsmeldingen om rovdyrforvaltningen i Norge. Den ventes som kjent vedtatt i Stortinget i februar 2004.

Rovdyrturisme

Rovdyrturisme som en del av forvaltningstanken, var den tredje dagens hovedtema.

Hans-Ove Larsson fra Skansen djurpark, var først ute. Han understreket den store interessen for dyr, og kanskje mest for de man ikke treffer til daglig. Det er ca. 120

Hans-Ove Larsson

millioner mennesker som besøker dyreparker hvert år. Det sier noe om et potensiale. Dyreparkene har tatt initiativ til kampanjer for å berge truede europeiske dyrearter, og har kampanjer gående for bl.a. pantergaupe, villkatt, europeisk mink og noen selarter.

Barbara og Christoph Promberger, som begge arbeider og bor i Romania, hadde hver sitt foredrag. De arbeider med et «integriert forvaltningssystem» som knytter sammen forvaltning/vern, forskning og offentlighetsarbeid. Økoturisme/distriktsubbygging sees i dette som et middel for å nå målsettingen om å bevare rovdyrstammene. De kunne melde om tilfredsstillende fremgang i dette arbeidet.

Lene Ottersen som kom fra Canterbury Christ Church College (men var tydeligvis norsk) snakket om et pilotprosjekt (spørreundersøkelse) som tok sikte på å belyse rovdyraturisme som en måte å minske konflikten mellom lokalbefolkningen (særlig saueiere og reineiere) og store rovdyr i Norge. Hun stilte et forsåvidt interessant spørsmål, nemlig om spørreundersøkelsen er representativ – er ikke næring og organisasjoner for sterkt representert? Hva med menigmann og friluftslivet generelt?

Marcus Ednarsson fra Karlstad Univer-

Barbara og Christoph Promberger

sitet la fram en spørreundersøkelse over emnet «Finnes forutsetninger for rovdyraturisme i Sverige?» Han mente at turismen var som et speilbilde av samfunnet. De fleste besøkende i ulveområdene i Sverige kom fra Värmland.

Staffan Widstrand og Filip Hedberg var de siste foredragsholdere på årets symposium. De driver begge turistguiding, hver på sitt vis. Emnet var «Rovdjur som økoturistiske spetsattraksjoner». Staffan mente at det kun var turismen som hadde reddet gorillaen fra total utryddelse, ved at dyret dermed har fått stor økonomisk verdi (kr. 3000,- for å se gorilla). Han nevnte samtidig et overslag fra Sør-Afrika som viste svært høye verdier for elefantene. Av andre dyr som egnet seg for det han kalte spissturisme, nevnte han jaguar, tiger, isbjørn og spekkhogger. Ellers mente han at ulven antagelig var vårt mest verdifulle dyr. Widstrand visste om tilfeller der amerikanske turister kom til Finnskogen for å spore ulv. Han påpekte at vi kun la vekt på besværligheter og ikke på mulighetene.

Filip Hedberg er Sveriges første profesjonelle bjørnesafari-arrangør, og har drevet med det siden 1996. Han samler mindre grupper som han tar hånd om over 3-4 dager, hvor alle får se bjørnehj og sportegn og ca. halvparten oppnår å se bjørn i løpet av disse dagene.

Pensjonisten Anders Bjärvall

Anders Bjärvall, som for oss nordmenn er kjent som en logn og trivelig avdelingsdirektør i Naturvårdsverket, gikk over i pensjonistenes rekke i februar i år. Under vargsymposiets andre dag var det avsatt tid for ham til et tilbakeblikk på sine 30 år i offentlige tjeneste. Men idet han kom til orde, avbrøt en høyrøstet person bakerst i salen – og opp midtgangen skred selveste Carl von Linné (spilt av forfatteren Hans Odö) og skjøv Bjärvall til side. Linné gjorde det fullstendig klart at vi nå til dags ikke har mer å skryte av på forskningssektoren, enn det han utførte i sin karriere. Han formante om at naturens ordning måtte man gi akt på! Som et eksempel tok

Anders Bjärvall

han for seg tre utvalgte arter og beskrev deres slektskap og navnettingen på dem, hvoretter han avsluttet med en beskrivelse av det naturlige kretsløp.

Deretter slapp Bjärvall igjen til orde, og fremhevet at han har opplevd en interessant tid med mange nyvinninger. Mye har lyktes, men en del har misslyktes. Fra starten hadde han tanker om å videreføre arbeidet som Bertil Haglund drev, spesielt med tanke på reinsdyr og rovdyr. Fra 1976 arbeidet han i Vålådalen med radiosendere (mortalitetssendere) på reinsdyr. Ellers var Bjärvall med på den første radiomerking av bjørn i Skandinavia, en begivenhet han sent vil glemme i det bjørnen gjorde skinnangrep og stoppet ved skituppene hans. Det var «Rapahonan» som fortsatt går med sender ca. 19 år etter første merking og har gitt en stor mengde informasjon. Allerede i 1975 ble det i forbindelse med hans arbeid påvist mange tilfeller av ulovlig snøscooterjakt på jerv. Den ulovlige bjørnejakten mente han ikke har forandret seg på 25 år. Bjärvall arbeidet også med de såkalte «Norrbottn-vargarna». Det forandret noe på hans syn på forholdet ulv/reinsdyr. Etter at ulven etablerte seg på Finnskogen, har utprøving av egnede elektriske gjerder vært en del av Bjärvalls interessefelt.

Det er med ett aldri så lite stikk i hjertet at vi som har kjent Bjärvall over en årrekke må avfinne oss med at han nå er pensjonist, men samtidig kan vi glede oss over at han overfor vår søsterforenings tidsskrift, Våra Rovdjur, lover at han ikke vil legge interessen for rovdyr på hylla, selv om han slutter i Naturvårdsverket. Vi fra vår side ønsker han lykke til i årene fremover!

To sørlandsulver døde

Direktoratet for naturforvaltning presenterte tidligere i år resultater som tilsa at det var minst tre individer av ulv på Sør- og Sør-Vestlandet høsten 2002 og vinteren 2002/03. Genetiske analyser viser at to av de tre ulvene er døde.

Vinteren 2002/2003 ga direktoratet fellingstillatelse på en ulv i Rogaland. Genetiske analyser, som ble gjennomført før fellingstillatelsen ble gitt, konstaterte at det var påvist tre ulver i Rogaland og Agder-fylkene. Ytterligere analyser som er gjort fra DNA fra de døde ulvene viste at den som ble skutt i Rogaland var skadevolderen direktoratet ga tillatelse til å felle. Analyser av ulven som ble drept av toget ved Drammen viser at dette også var en av sørlendingene. Ulven hadde vært i Agder før den vandret mot Drammen og ble påkjørt.

Rovviltmeldingen

Miljøverndepartementet er i ferd med å avslutte arbeidet med den nye stortingsmeldingen om rovvilt. I løpet av vinteren blir meldingen behandlet av Stortingets energi- og miljøkomité som leverer sin innstilling til Stortinget i løpet av våren 2004. Det er vanlig at komiteen innkaller ulike parter til høring og FVR regner med å gi sitt syn til kjenne her som ved tidligere rovviltmeldinger.

Ulv i Østfold

Institutt for naturforvaltning ved Norges Landbrukshøgskole har laget en rapport som omhandler forskningen ved institusjonen de senere år i forbindelse med ulvene i Østfold. Den inneholder de viktigste resultatene og tar for seg emner som ulv og menneske, ulv og hjortevilt samt problemkomplekset ulv og husdyr. Rapporten kan lastes ned fra Direktoratet for naturforvaltning eller Miljøverndepartementets nettsider.

Åmot-ulv var revestrek

Sist vinter ble rester av en ulv funnet i Åmot kommune i Hedmark. Hodetskinnet var spikret opp i et buskur og politiet igangsatte etterforskning av saken. Analyse-resultatene fra DNA-undersøkelsene (Universitetet i Uppsala) konkluderte med at det stammet fra den østlige populasjonen (Finland/Russland). Lensmannen i Åmot mener det åpenbart var ment som en spøk med et ulvehode innbrakt fra øst og i såfall en meget dyr spøk. Genetiske undersøkelser er svært dyre. Saken er dermed henlagt.

Lederulv med testikkeldefekt

Det skandinaviske ulveprosjektet Skandulv oppdaget under merking tidligere i år at ulvehannen i Manganparet (Akershus) kun hadde én testikkel. Prosjektleder Hans Christian Pedersen mener risikoen er stor for at den dermed ikke kan gjøre hunnen drektig. Det er da også lite som tyder på at paret har fått valper i 2003.

Innspill

Nedenfor er gjengitt en oppsummering av FVRs innspill til Miljøverndepartementet i forbindelse med departementets arbeid med den nye rovviltmeldingen:

* Viltet og viltets leveområder skal forvaltes slik at naturens produktivitet og artsrikdom bevares.

* FVR ønsker at den nye rovviltmeldingen fører til at § 12 og § 14 i viltloven tilbakeføres til det disse paragrafer var før 30. juni 2000, og i tråd med viltlovens § 1, og grunnlovens § 110 b.

* Norge må ta sin del av forvalteransvaret i tråd med grunnlovens forutsetninger. Det er derfor svært viktig at ulven har områder hvor den kan etablere familieggrupper.

* Kommunene Stor-Elvdal, Rendalen, deler av Engerdal og Trysil må inn i forvaltningsområdet for ulv. Hedmark blir et nøkkelfylke i framtiden.

* Det må til en hver tid være de opprinnelige artene som legger premisene på bruken av utmarka.

* Dyrelivet er det norske folks naturarv, og jegerne må rette seg etter at dette er en del av allemannseiet. Det er flertallet av Norges befolkning som til en hver tid vil kunne bestemme hvordan denne fellesarven skal forvaltes.

* Norsk utmark skal bestå av et arts- mangfold slik som Grunnlovens § 110 b slår fast. Her er rovviltet en naturlig del.

Gaupejakt forbys?

Fylkesmannen i Telemark vurderer å forby jakt på gaupe neste sesong. Årsaken er en dramatisk reduksjon av bestanden som nå kun består av 4-6 familieggrupper i hele fylket. Dette er nær bunnivået for det antall Fylkesmannen har som mål. Springer gjennom høsten og vinteren vil avgjøre om situasjonen tilsier jaktstopp.

FVR forventer tilsvarende meldinger fra andre fylker etter den kraftige overbeskatningen av gaupebestanden som har funnet sted de siste årene.

Mitt første møte med ulv

Av Arne Flor

Deler av vinterferien 2003 tilbrakte jeg sammen med familien på Hamar, og i tråd med tidligere besøk benyttet jeg anledningen til å oppsøke noen av ulveområdene i Hedmark. En onsdagskveld i ferien ringte jeg til Paul Granberg (tidligere leder av FVR og bosatt på Koppang) og spurte meg litt fore om mulighetene for å se ulv på Storsjøen. Jo, Paul hadde selv sett ulv på isen uka før, og han fortalte at på mandag i vinterferieuka hadde Geir Skillebæk sett Koppangparet krysse sjøen. Han hadde filmet dyrene. Først hadde tisper krysset sjøen. Han hadde lagt merke til at tisper krysset veien på vestsiden på en plass hvor det ikke var autovern. Langs riksveien går det et autovern hvor det på noen få plasser er en åpning mot sjøen. Hannen som kom etter hadde trolig ikke vært så kjent, for han hadde kommet opp mot veien på en plass hvor det var autovern. Hannen hadde da gått stressende frem og tilbake litt før han så tok mot til seg og hadde hoppet over.

Muligheten var til stede for å se ulv da flere hadde sett ulv på Storsjøen den siste tiden. Torsdag formiddag den 27. februar var jeg oppe hos Paul. Vi kjørte over til Storsjøen. Storsjøen er en innsjø som går nord – sør. Denne innsjøen danner revirgrense for de to eneste helnorske ulveflokkene. Både Koppangflokken og Gråfjellflokken bruker sjøen som en transportåre. Lite snø på sjøen gjennom vinteren gjør at ulven lett tilbakelegger en god distanse uten for mye energi. Det første vi så var utrolig mye elgspor. I Gråfjellreviret er det omkring 1500 elg, så det er mye elg å ta av. Vi fant plassen hvor ulvene hadde passert riksveien etter at de hadde krysset sjøen fra øst mot vest. Vi kjørte videre nordover til Åkrestrømmen, krysset elva og kjørte sørover langs sjøen på østsiden. Vi stoppet ved en rasteplass og fant en fin plass med god utsikt over sjøen. Telesko-

pet ble montert og vi sveipte terrenget på motsatt siden. Ikke noe var å se eller høre, og etter noen timer ute i det fine vinter været dro vi tilbake til vestsiden hvor vi kikket nærmere på ulvesporene. Store flotte spor sto i veikanten og viste at her hadde to dyr tidligere i uka passert veien.

Nei, det ble ikke ulv denne gangen heller. Ettermiddagen ble brukt hjemme hos Paul med litt jobbing omkring innspill til rov-viltmeldingen. Paul beklaget at jeg ikke hadde sett noen ulv. Jeg sa at bare det å være i området og få oppleve noe av atmosfæren, og samtidig se ulvespor, var en stor opplevelse.

I stedet for å kjøre riksvegen ned Øster-

dalen fra Koppang fant jeg ut at jeg ville kjøre om Storsjøen på vei hjem. Tidligere på dagen hadde Petter Wabakken over telefonen sagt at Gråfjellflokken var nede ved Deset, så mulighetene for at det kunne være dyr i sørenden var tilstede. Jeg satte meg i bilen og kjørte igjen over mot Storsjøen. Jeg kjørte ned bakkene mot Storsjøen mens jeg fabulerte om at det kanskje kunne stå et dyr på sjøen. Noen kilometer sør for Åkrestrømmen så jeg en svart prikk ute på isen. Pulslen steg til minst 200 da jeg så at den svarte prikken hadde fire bein og trolig var en ulv. Etter noen hundre meter var jeg helt sikker på hva jeg så. Ute på isen sto en ulv.

Mens jeg kjørte langs sjøen, ordnet jeg

med videokameraet slik at alt var klart da jeg stanset. Jeg stoppet bilen, og der sto ulven ute på isen noen hundre meter fra land og ulte. Den gikk noen skritt mot nord, ulte litt, gikk så mot sør og ulte igjen. Det var tydelig at den ville ha kontakt med resten av flokken, og at den ville opp på land på vestsiden av sjøen. Etter noen minutter gikk den skrått mot land, mot ei treklynge som gikk ned mot vannet. Etter at jeg hadde videofilmet ulven i omkring 10 minutter ble opplevelsen så sterk at jeg kuttet ut å filme. I stedet sto jeg og nøy synet av dette fantastiske dyret. Ulven gikk litt frem og tilbake på isen. En gang snudde den seg og så rett på meg. Det var en utrolig sterk opplevelse. Mye tydet på at ulven ute på isen hadde oppnådd kontakt

med de andre dyrene for den var veldig fokusert på åssiden bak meg.

Det hadde stoppet flere biler med folk som tok del i naturopplevelsen. Da ulven gikk litt nordover fulgte vi etter. Ulven snudde da og gikk sørover. Den stoppet opp en liten stund og ulte. Gikk så over i trav og løp sørover. Bilene fulgte etter på veien. Ulven stoppet så opp. Den nærmest kontrollerte at alle bilene fulgte etter. Uten å stoppe snudde den seg resolutt og travet nordover. Plutselig satte den farten opp og galopperte skrått inn mot land der hvor trærne sto i ei klynge ned mot sjøen. En bil fulgte etter oppe på veien. Bilen stoppet der hvor autovernet var borte, og ganske riktig der kom ulven over veien i et kjempesprang for så

å hoppe opp i skogen på den andre siden. Denne ulven var tydelig klar over plasseren hvor autovernet var borte. Det var der den ville krysse veien. Jeg sjekket plasseren etterpå og fant flere gamle spor etter tidligere passeringer. Jeg ble i området i nesten en time etter at ulven hadde passert for å fordøye opplevelsen og samtidig høre etter flere ulver og nyte minnene av opplevelsen.

Mitt første møte med ulv var en fantastisk naturopplevelse som virkelig har beriket mitt liv.

FVR vil arrangere ulvetur for interesserte kommende vinter.

Avis ropte ulv om kyllingkjøtt
Aftenposten - 21.07.2003

Forvekslingfaren er nå stor mellom ulv og giftig kylling i følge Svenska Dagbladet.

Lederulv uten baller
VG - 01.06.2003

Går også under betegnelsen ledertispe.

Ulv med testikkeltrøbbel
Nettavisen - 28.05.2003

Går også under navet Einstein.

Mystiske svarte rever skaper frykt i Sogn
Aftenposten - 08.03.2003

Det skal som kjent ikke mye til for at Ola Nordmann forvandles til skjelvende aspeløv. Vi rever oppnår dog sjelden en slik grad av respekt.

Uttrykt for rev og kråke
NRK Distrikt 27.06.2003

Værmeldingen i NRK meldte om eksepsjonelle værforhold denne dagen.

Opprørt over rovdyrforvaltning
Trønderavisen - 7.8.2002

Rovdyrhater og distriktsveterinær Martin Kaldahl i Grong er opprørt over myndighetenes rovdyrforvaltning. Direktoratet for naturforvaltning tømte penger over saueiere i Lierne til gjerding mot rovdyr. Så tok bjørnen 50 sauer. Saueierne hadde antagelig gjerdet bjørnen inne! Vi er helt enig - stopp pengestrømmen.

Onsdag går startskuddet for høstens vakreste eventyr, jakta
Nationen - 9.9.2003

Som representanter for de jaktbare revene kan vi verken se noe vakkert eller noe eventyrlig i dette...

Jakter voksen mann med hund
Gjengangeren - 9.5.2003

Jeger og fiskerforbundet fremmer alternative jaktformer som gleder en rev.

Zacko ble nesten ulvematt
Østlendingen - 9.9.2003

Siden ulvehatet avtar mer og mer i fylket, lager hedmarksavisen nå kjempereportasjer om hunder som nesten blir tatt av ulv...

Tu-multer

Hamar Arbeiderblad hadde 28. august i år et innslag om multer og rovdyr:

«Multekrig er et velkjent begrep mange steder i landet. Denne «gullbæra» er ettertraktet. Siden multeloven bare gjelder aller lengst nord i landet, har rovdyr vært gode å ta i bruk for å skremme uønskede bort fra lokale multemyrer her i sør. Effekten har vel kanskje ikke alltid vært like god. I sommer har imidlertid noen engerdøler tatt i bruk en aldeles ny måte for å unngå konkurranse om multene; plakater som varsler bærplukking forbudt har vært satt opp på myrer i statsallmenningen i Engerdal!»

Vår kommentar er at hedmarksavisene HA og Østlendingen inntil det kjedsommelige har repetert hedmarkingers trusler om å ta loven i egne hender når det gjelder rovdyr. Vi kan ikke se annet enn at «bærplukk forbudt»-skilte bare må være en videreutvikling av tendensen. Om ikke lenge får vi nok temmelig sikkert se en fremmelig representant fra fylket stå frem med en liten vri på et berømt fransk kongemotto og insisterer på at «Loven - det er jeg!»

Følg med. Kjell Hallbing er underrettet og er ikke fremmed for en ny Morgan Kane-bok. Nedenfor et bilde av Annie Oakley – skuddsikker dame i det ville Vesten – litt sølete på brystet etter stort inntak av multer. Bakenfor er multejakt-en i full gang.

Jeg sender ikke Raya til ulvene
Østlendingen - 12.09.2003

...og hunder som i alle fall ikke kommer til å bli tatt av ulv.

Norges høyeste fårrikål
NRK - 9.9.2003

Reportasje om Fårikålens venner under forsøket på å komme inn i Guinness rekordbok. Forsøket sklei ut i ingenting.

Motstand mot prompeskatt for australske kyr
Nationen - 24.7.2003

Australia vil avgiftsbelegge metangassutslippet fra husdyrene. Da den amerikanske TV-kanalen CNN plutselig formidlet nyheten, ga det imidlertid helt ny mening til begrepet «Breaking news».

Folkefesten godt i gang
Farsund avis - 6.9.2003

Reaksjonen etter at erstatningsoppkjøret for rovdyrdrepte sauer var klart.

Fra syngemenenes verden

Begynner Robbie Williams å få samme nykker som eksentriske Michael Jackson? Det nye er i alle fall at sangstjernen har kjøpt en sjimpanse som han etter planen skal ha med seg på sin kommende turne.

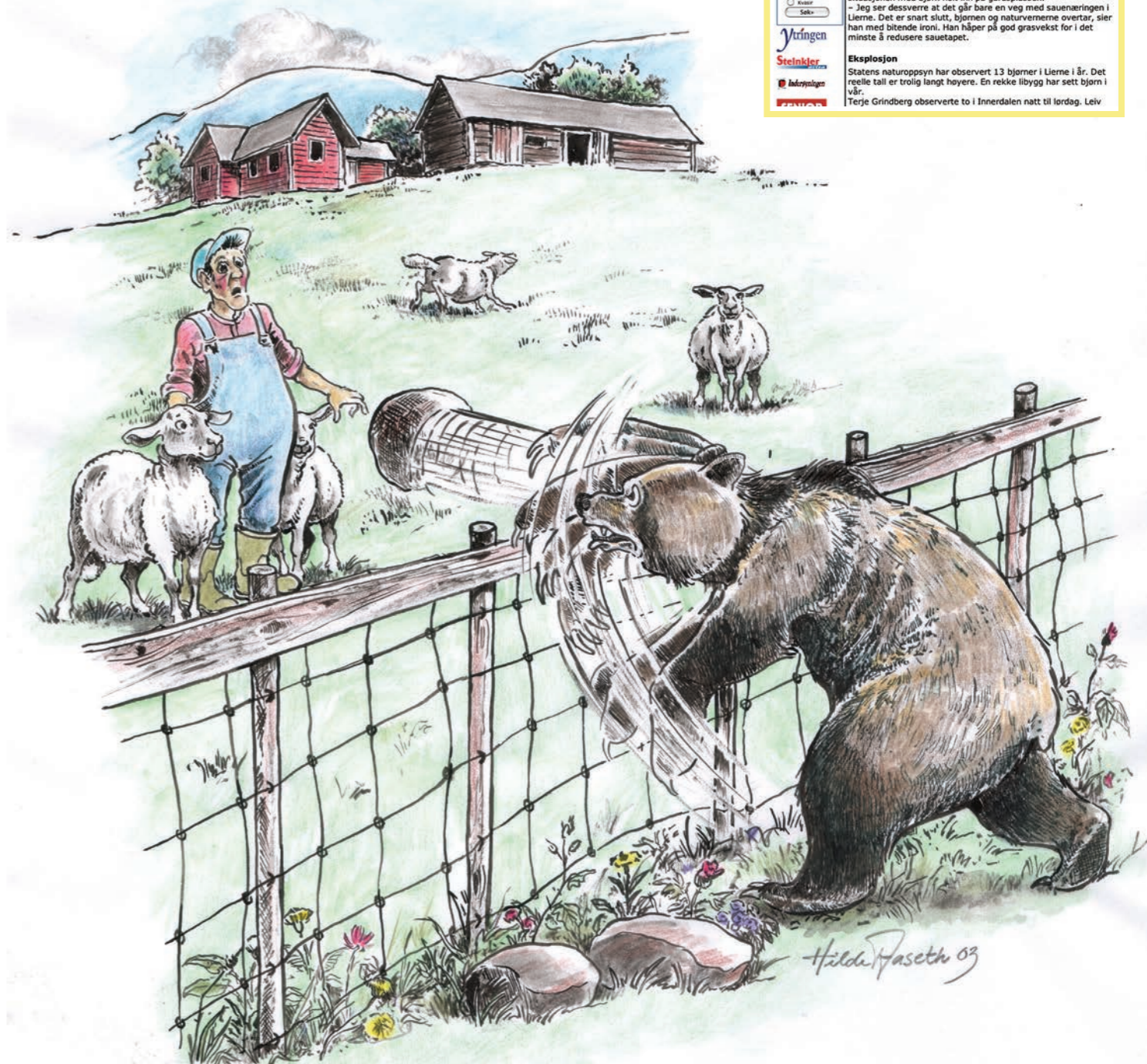
Han skal også ha kjøpt en ulv som skal vokte over hans hjem i Los Angeles mens Robbie er borte. Ulven kostet ham nærmere 60.000 kroner og har fått navnet Sid - etter Sid Vicious, kjent fra bandet Sex Pistols. (Fedrelands-vennen 2.7.2003)

Fly med Air India

- vi behandler folk som kveg

Pøbelbamse

Vi hører stadig om såkalte slagbjørner, altså sånne Steven Seagal-bjørner som tar karateslag på byttedyrene. Det nye nå er bjørner som kaster stein. Det er imidlertid ikke i forbindelse med nedlegging av bytte at disse nye tendensene er å spore. Vi er heller enig med sauebonden i dette tilfelle – at bjørnen blir så forbannet over ikke å få tak i ulldottene at den avreagerer med frustrert steinkasting. Den trekker altså reaksjonen hos oss rever et skritt lenger. Vi rever rusler altså vekk fra de uoppnåelige rognbærene med noen gretne formuleringer om at bærenes høyde over havet uansett gir dem en heller syrlig bismak. Som det handlingens dyr bjørnen er, vil det bare være å forvente at en noe mer utpreget atferd vil utkrystallisere seg i lignende situasjoner. I mangel av konkret dokumentasjon synes vi **Hilde Aaseth** illustrerer denne hittil ukjente atferden for oss på en forbilledlig måte nedenfor.

Trønder-fluvis

Publisert: 02. Juni 2003 06:00
Sist endret: 02. Juni 2003 13:03

Bjørn kastet stein mot sauefjes

LIERNE: En bjørn har kastet stein og ratter inn på eiendommen til Trond Sundvik i Sørli. Bjørnen har måttet stå på to for å klare å slenge de største steinene over nettingjerdet mot sauefjaset.

Håkon Arntsen

STERK SOM EN BJØRN: Sauebonde Trond Sundvik med steiner og ratter som bjørnen kastet over gjerdet. - Jeg vet at bjørnen er sterk og har hørt at den kan bære renkalver, men at den skulle kaste slikkelig kampsteiner inn på jorda mi, det overgår det meste jeg har hørt.

- Noe slikt har jeg aldri sett før, sier sauebonde Trond Sundvik. Mest imponert er han over at bjørnen har lempet store steiner, opp mot 10 kilo, inn på jorda. Det kan ikke ha skjedd gjennom nettingjerdet. Den eneste måten er at bjørnen har stått på to og slengt stein mot fjøset. Sundvik skjønner ikke helt hvorfor bjørnen har etterlatt seg dette spesielle vitnet.

- Han har sikkert kjent lukten av sau fra fjaset. Om det er i frustrasjon eller sinne for ikke å komme til maten, det vet jeg ikke. Den skulle kanskje vise sin styrke, under Sundvik.

Uhyggelig

Trond Sundvik er begynt å bli vant med bjørn. I år har han sett en, og i tillegg vært oppe i et hi hvor en hannbjørn overvintret. Sundvik driver med sau. I fjor mistet han 35.

- Det gikk bra helt til høsten, men da slo bjørnen sauer helt inn mot gården og inne i innhegningen, sier han. I år slipper Sundvik ca. 225 sauer med stort og smått. Han er svært betenkt over situasjonen med bjørn helt inn på gårdsplassen.

- Jeg ser dessverre at det går bare en veg med saueinngangen i Lierne. Det er snart slutt, bjørnen og naturvernerne overtar, sier han med bitende ironi. Han håper på god grasvekst for i det minste å redusere sauetapet.

Eksplasjon

Statens naturoppsyn har observert 13 bjørner i Lierne i år. Det reelle tall er trolig langt høyere. En rekke llygg har sett bjørn i vår.

Terje Grindberg observert to i Innerdalen natt til lørdag. Leiv

Dømt for ulvedrap

Tingsrätten i Vänersborg i Sverige dømte i sommer en 38-åring til seks måneders betinget fengsel og en bot på 100.000 kroner for å ha skutt en ulv under revejakt i 2002. Retten fant ikke at handlingen var utført med overlegg, men som grov uaktsomhet. Ulven ble dessuten skutt på annen manns grunn der han ikke hadde jaktrett.

Jakten skjedde natterstid i klarvær og måneskinn. Han var også utstyrt med kikertsikte av godt merke. Avstanden var ca 130 meter. Retten mente at misforståelsen kunne vært unngått med normal aktsomhet, og siden arten er truet måtte lovbruddet betraktes som grovt.

Ryggskader på ulv

En forskningsgruppe i Sverige har en teori om at den skandinaviske ulvestammen har genetiske skader etter innavl. Biolog Janikke Rääkkönen, osteolog Rita Larje og konservator Peter Mortensen tok for seg en rekke døde ulver fra de senere årene og hevder å ha funnet en ryggskada på uvanlig mange av dem. Skaden dreier seg om såkalte overgangsvirvler i ryggraden og er medfødt. Gruppen arbeider videre med materialet.

Skuddpremier

I følge NRK gjør rev og kråke og andre rovdyr stor skade på det øvrige dyrelivet i Nord-Trøndelag. Nesten alle kommunene har derfor sluttet opp en skuddpremieordning. Snekker og jeger Tore Hervik fra Steinkjer mener at de mest effektive rovdynere må begrenses, og det gjelder både rev, kråke, ravn, mår, mink og røyskatt. Leder for landbruks- og miljøavdelingen i Mosvik kommune, Karl Olav Damås, er enig og sier at bestanden av kråke og rev og andre såkalte predatorer er stor og problematisk og skaper problemer for folk. Jegeren Tore Hervik synes jakta er trivelig og får femti kroner for et par kråker og to hundre for hver rev. Han mener det viktigste likevel er at andre dyr får bedre mulighet til å overleve.

Saufaren øker

På Toten forårsaket fire sauer en trafikkuulykke i sommer og to personer ble sendt på sykehus. I Eidskog kommune krangler saueeierne om beiterettigheter og mange husstander er dessuten plaget av sauer. I følge avisen Glåmdalen sprer saueene redsel og beboerne sier at ungene ikke tør gå ut når det står en flokk sauer utenfor døren.

Bondelaget om ørn

Norges Bondelag hevder i et innspill til den nye rovviltmeldingen at tap og skader forårsaket av kongeørn og havørn er et sterkt økende problem og at disse artene først og fremst tar lam og reinkalver om våren, men også dreper voksen rein/sau.

Bondelaget og rovdyr

En arbeidsgruppe i Norges Bondelag har sendt til organisatorisk behandling et forslag til fremtidig rovviltpolitikk. Her foreslår man at bondelaget skal si nei til ynglende ulv og bjørn i Norge og så lite jerv og gaupe som mulig. Arbeidsgruppen mener at Sverige og Finland får ta seg av bevaringen av ulv og bjørn. Sistnevnte ordning er i praksis det samme forslaget som landbrukssiden fremførte på 1980-tallet og som ble behandlet og avvist av Nordisk Råd i februar 1990.

Ulvebestanden

Den siste statusrapporten (juni) fra det skandinaviske ulveprosjektet viser en bestandsreduksjon på 19 % fra vinteren 2001/2002 til vinteren 2002/2003. Dette er første gang at man siden bestandsveksten startet i 1991 har registrert en klar reduksjon i antall ulver i Skandinavia. Totalt i Skandinavia var det vinteren 2002/2003 76-96 individer, hvorav 16-19 i Norge, 17-19 med tilhold på tvers av riksgrensen og 43-60 i Sverige. Men etter at kjente døde ulver trekkes fra var vinterens foreløpige nettotall før yngling **68-88 individer**.

Sammenlignet med forrige vinters bruttotall representerer 76-96 individer en nedgang på 20 ulver (19 %). Nedgangen skyldes i hovedsak færre familiegupper i Sverige og gjennomsnittlig færre individer pr. ulveflokk. Antall ulver med stasjonært tilhold i Norge var fortsatt det halve av det antall som ble registrert vinteren for to år siden da 26 stasjonære ulver ble påvist (vinteren 2000-2001). To norske valpekull ble påvist født i 2002 (Koppang og Gråfjell, begge i Hedmark). Fire kull ble registrert i Sverige og to kull i revir på tvers av riksgrensen (Nyskoga- og Dals Ed-Halden-reviret).

Bestandsnedgangen er forventet å være forbigående. Aldri før har det vært registrert flere par som potensielt kan yngle enn sist vinter - omtrent det dobbelte antall som vinteren før. Med andre ord kan det ha vært en rekordyngling i Skandinavia denne sommeren. *Kilde: Wabakken/Rønning: Ulv i Skandinavia vinteren 2002-2003: Foreløpig statusrapport*. Rapporten kan for øvrig lastes ned fra bl.a. Direktoratet for naturforvaltnings nettsider.

Gaupenedgang

I det nasjonale overvåkingsprogrammet for store rovdyr har Norsk institutt for naturforskning (NINA) kommet med en statusrapport om gaupebestanden. Rapporten kan lastes ned fra NINAs nettsider. Rapporten konkluderer med en bestandsreduksjon på 20 % på landsbasis fra 2002 til 2003. Før jakta i 2003 var det registrert minimum 42-45 familiegupper som tilsvarer en estimert minimum totalbestand på 250-270 gauper. Fra 1996 til 2003 er gaupebestanden på landsbasis redusert med ca 35 %. Reduksjonen har vært størst sørvest i landet og i Midt-Norge med henholdsvis 67 % og 62 % reduksjon.

Ulv ble hund

Den 13. august i år slo det svenske Aftonbladet stort opp en hendelse der en firebarnsmor hadde lagt seg til å sove under åpen himmel sammen med sin 15-årige datter i Dalsland. Midt på natten ble hun vekket av et dyr som tok tak i liggeunderlaget. Hun ble til og med trukket av gårde og trillet deretter av underlaget. Dyret, som hun først trodde var en hund, stakk av gårde med liggeunderlaget. Et stykke unna sto dessuten to andre dyr. Etter å ha vekket mannen, som lå under et vindskjul et stykke unna, sa han at det var ulver. Og det var nettopp det det var, forklarte firebarnsmoren. Hele familien ble redd og hun sa at hun aldri ville sove under åpen himmel mer. Ulveeksperten Olof Liberg, koordinator for den skandinaviske ulveprosjektet, studerte et foto av fotspor fra hendelsen og mente at ulv ikke kunne utelukkes. Og at forklaringen på nærgåenheten kunne være at det kanskje ofte var igjensatt matavfall på stedet, i følge Aftonbladet.

Länsstyrelsens egne eksperter på sporing besøkte stedet samme dag og fant ingen ulvespor. Derimot fant de både hundespor og hundeavføring. Det er for øvrig ikke registrert ulv i dette området. Länsstyrelsen konkluderte med at det etter alt å dømme var hunder som sto bak episoden.

Binne skutt

Natt til 10. juli 2003 ble en bjørnebinne skutt i Lierne i Nord-Trøndelag. Det var to saueiere som begge avfyrte skudd da hun angivelig forsøkte å ta seg inn i en saueinnhegning. Hun var for øvrig tidligere sett med tre unger og gikk under navnet Arvaslibinna. Søk etter ungene ble igangsatt og en av dem ble senere iaktatt. Med stor sannsynlighet dreier det seg om fjorårsunger og de vil derfor trolig klare seg. Det forelå ingen fellingstillatelse og politiet etterforsker saken.

Debatt

De onde miljøvernerne

Av Hans-Jørgen Wallin Weihe

Tom Clancy er av verdens mest suksessrike forfattere. Bøkene hans selger i millionopplag. En av hans siste thrillere er utgitt på norsk på Tiden forlag under tittelen «Rainbow 6». Den blir markedsført som «den mest rystende thrilleren Tom Clancy har skrevet til nå, med en handling som kan ligge nærmere virkeligheten enn de fleste vil våge å innrømme». Den handler om «den groveste forbrytelse i verdenshistorien». En gruppe miljøfanatikere som vil befri jorden for mennesker ved å sette ut et robust pestvirus på OL-stadion i Sidney i år 2000.

I boken tas vi inn i tankegangen til en miljøfanatiker. En mann som betrakter menneskene rundt seg; - «De innså ikke hvordan det lå an, de forsto ikke hva som var viktig og hva som ikke var det. De så ikke naturen som den var, derfor førte de liv som bare var innrettet mot å skade eller endog ødelegge naturen. De kjørte biler som spydde hydrokarboner ut i atmosfæren, de brukte kjemikalier som fant veien ut i vannet, insektsmidler som drepte fugler eller hindret dem i å forplante seg, og sprayet håret med aerosolbokser hvor drivgassen ødela ozonlaget. De drepte naturen med nesten alt de foretok seg. De brydde seg ikke om den. De forsto ikke følgene av det de gjorde, derfor hadde de ikke rett til å leve».

Clancy sammenligner friskt fanatiske naturvernere med nazister. De verste av dem er tilhengere av en tankegang om supermennesker som har mere fornuft enn andre. Som setter dyr foran mennesker og har kunnskaper og fanatisme som gjør dem i stand til å utføre de mest bestialske ondskaper. Andre er naive idealister og dumme medløpere som ikke forstår hva de er med på. De skjønner ikke hvilken ondskapens ideologi som de tankene de står for vil lede til. Dersom miljøvernertankene forfølges helt ut betyr det, etter det bilde Clancy tegner, at man går inn for å utrydde menneskene. Med unntak for de få utvalgte fornuftige.

Tom Clancy er ikke den eneste som skriver

om onde miljøvernerne, men han er antagelig den som har hatt mest suksess. Etter 11. september vil antagelig han og andre thrillerforfattere byttet ut miljøvernere med muslimske fanatikere. Men det gjenstår at miljøvernerne kan være enda ondere. Både muslimer og naturvernere er for det meste snille, velmenende mennesker, men de har begge kimen til den ultimale ondskap i sin tro.

Mange, blant dem meg selv, kan kjenne meg igjen i mye av refleksjonen til miljøvernerne som Clancy skriver om. Jeg er også mot å ødelegge ozonlaget, jeg er bekymret over bilismen, over forgiftningen av naturen, utrydding av dyrearter, oljeboring i Arktis og en rekke andre ting som nevnes i boken. Troen min på viktigheten av å ta vare på den verden som er rundt oss er viktig for meg. Det handler om selve livet. Det handler om erkjennelsen av at mennesket er en del av naturen og ikke kan sette seg ut over den. Sagt i religiøse termer handler det om respekt for skaperverket og menneskets særskilte ansvar for å ta vare på det.

Clancys konstruksjon av miljøverneren som den «onde» selv er dypt krenkende. Om det er noe som er essensen i naturvern så er det erkjennelsen av at mennesket er en del av naturen. Arne Næss understreker at vi lever under de samme betingelser som alt annet liv og at vi derfor ikke kan skalte og valte med den uten at vi selv blir endret. Det som er ondt er tanken om at mennesket kan sette seg ut over naturen. Ikke bare er det dumt, men det er også fullstendig kunnskapsløst.

Utryddelse av andre mennesker for å beskytte naturen er en form for naturødeleggelse. Om det er noe naturvern står for så er det en humanistisk innstilling og reflekterte verdivalg. For noen er også dette basert på en religiøs tro. Teologen Lars Johan Berge understreker Guds skapervilje og viktigheten av ydmykhet og ærefrykt for alt som lever. Alle som er opptatt av naturvern vet at mye av den

menneskelige praksis som vi er en del av belaster naturen. Det har konsekvenser når vi bruker bil, fly, kjøleskap og energi i ulike former. Erkjennelsen av konsekvensene av det vi gjør er avgjørende for å skape et personlig engasjement bak miljøarbeidet.

I populærforfatterens bilde blir den som ikke vil gå inn i denne erkjennelsen en moralsk person. Han eller hun blir gode fordi de prioriterer mennesket. De prioriterer det foran alt annet og oppkaster seg dermed selv til å bli noe som kan sette seg utover naturen. Clancys helter er slik de kjemper for den amerikanske vestlige livstilen mot en fiende som konstrueres som det optimalt onde.

Hva kan vi så gjøre med dette? Vi kan selvfølgelig la være å kjøpe bøkene til Clancy, men det blir et slag i luften. Det er nesten bedre at vi leser og blir indignert. Vi vet hva det «onde» er og vi har et selvsagt ansvar for å si ifra om det. Vi må unngå at de som konstruerer naturvernere som onde blir alene på debattarenaen. Slik sett handler det om å ta standpunkt i praktiske miljøspørsmål og unngå at definisjonsmakt- en overlates til ordkunstnere som Clancy.

Det er aldri spørsmål om ulv eller menneske. Det er spørsmål om ulven og oss. Det dreier seg om hvordan vi skal leve i samspill med og erkjenne at vi sammen er en del av et hele. Samtidig handler det også om å bekjempe forenklinger og demoniseringer. Ikke bare hos dem som karakteriserer oss, men også hos oss selv. Ideelt sett handler det om noe så grunnleggende som å stå i dialog.

Oppfordring til deg!

Verv et medlem

Styret i FVR oppfordrer alle medlemmer til å verve én person hver til vår organisasjon

Spør/overbevis en venn, bekjent osv. Du trenger så bare å gi oss hans/hennes navn og adresse og vi sender vedkommende informasjon og giro

Enkelt:

Send e-post til fvr@fvr.no eller
- ring telefonsvarer 63 90 93 56 eller

- send oss et brev: Foreningen Våre Rovdyr, Postboks 195, 2151 Årnes

Du kan selvsagt også benytte innmeldingsskjemaet på FVRs nettsider <http://www.fvr.no>

Medlemskapet registreres når innbetaling er mottatt

FVRs nye T-skjorter

Svarte T-skjorter i bomull med motiver av Viggo Ree. Den ene med gaupeunge og tekst "Ikke skyt moren min!". Den andre med ulv og teksten "Ulven - en naturlig del av norsk fauna".

Gaupe:
Str. S og M

Ulv:
Str. M, L og XL

Pris kr 120 pr.
stk. + porto

Romslige størrelser

Bestilles fra Helga Riekeles (FVR i Østfold) via følgende alternativer:

E-post: helgarie@c2i.net

Post: Helga Riekeles, Saltboveien 33, 1560 Larkollen

Tlf.: 69263709 (evt. les inn bestilling på hennes automatiske telefonsvarer). Du mottar så varen sammen med giroblankett.

Foreningen Våre Rovdyr

Ledelse

Leder

Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, a 37 01 50 35, mob 48 11 12 35

Sekretær

Randi Haakenaasen, Welhavens gt. 6, 0166 Oslo
p 22 20 56 74

Kasserer

Stig Anderson, Lokesvei 18, 4846 Arendal
p 37 02 36 22, a 37 05 71 95

Øvrige styremedlemmer

Johnny Eriksen, Major Forbusgt. 10, 1776 Halden
p 69 18 71 10, a 69 30 33 30, mob 92 89 69 51

Geir Sjøli, Sjøli, 2164 Skogbygda
p 63 90 85 35, mob 41 41 37 12

Birger Westergren, Sømkleiva 11, 4637 Kristiansand,
p 38 04 69 87

Vararepresentanter

Tormod Vaaland Burkey, Stensg. 36 B, 0358 Oslo
mob 90 53 95 83

Erling Mømb, Østagerenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Helga Riekeles, Saltboveien 33, 1560 Larkollen
p 69 26 37 09, mob 99 60 72 09

Christin Valsjø, Peer Gyntsv. 12 B, 2619 Lillehammer
p 61 26 47 72, mob 90 53 95 83

Redaktør

Yngve Kvebæk, Maridalsveien 225 C, 0467 Oslo
p 22 95 08 66, mob 91 54 41 91

Medietalsmann

Morten Bilet, Måltrostveien 33 A, 1430 Ås
p 64 94 31 14, a 22 90 20 00, mob 93 04 71 78

Informasjonskonsulent

Viggo Ree, Pamperudbakken, 3530 Røyse
p 32 15 77 15, mob 98 64 57 75, faks 32 15 78 22

Regionleder Midt-Norge

Johan Storm Nielsen, 7760 Snåsa
p 74 15 12 77

Regionleder Sørlandet

Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, a 37 01 50 35, mob 48 11 12 35

Tidligere har det her stått en oversikt over foreningens lokalkontakter. Styret vedtok 22. mars 2003 å avvikle lokalkontaktordningen.

Ulvefondet

Konto 2800 10 08317

Foreningens formål

- * arbeide for at alle norske rovpattedyr og rovfugler skal leve i livskraftige bestander
- * arbeide for at også dyreartenes miljø beskyttes mot forringelse og ødeleggelse
- * påse at myndighetene følger opp gjeldende bestemmelser, f.eks. villtoven og internasjonale konvensjoner
- * spre faktaunderlag og saklig informasjon til massemediene og allmennheten, for derved å oppnå større forståelse for rovdyrenes rolle i naturen og deres behov for egnete biotoper
- * støtte forskning på våre rovpattedyr og rovfugler
- * arbeide for at det ved jakt på de aktuelle artene skal tas hensyn til:
  - artenes reproduksjonstid
  - ungenes utvikling og avhengighet av foreldrene
  - artenes sosiale struktur og øvrige særtrekk
- * samarbeide med lokale, regionale og nasjonale myndigheter, samt øvrige interesseorganisasjoner for å finne måter å bevare dyr og biotoper på, og finne lempelige løsninger på konflikter som oppstår mellom menneskelige interesser og rovdyr.

2003

Seniormedlem	min. kr 200
Seniormedlem + familiemedlem(mer)	min. kr 250
Juniormedlem (under 18 år)	min. kr 75
Bedriftsmedlem	min. kr 1000

Medlemskap inkluderer 4 hefter/år av tidsskriftet
Våre Rovdyr

Kun abonnement *Våre Rovdyr* kr 200

Konto: 2800 11 12149

Foreningen Våre Rovdyr

Postboks 195
2151 Årnes

E-post: fvr@fvr.no

Tlf.: 63 90 93 56 (aut. svarer)

Web: www.fvr.no

B-blad

Returadresse:
Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
N-2151 Årnes

